

Barbara OSTAFIN*

PRACOWITOŚĆ – PASJA – ODWAGA O zapomnianych pracach arabistycznych Juliana Adolfa Świącickiego

Wszystkie prace arabistyczne Świącickiego mają charakter kompilacyjny i nie są wynikiem jego własnych studiów nad – właściwie nieznaną wówczas w Polsce – literaturą arabską. Wszystkie powstały jednak w oparciu o prace najwybitniejszych orientalistów europejskich i dzięki temu stanowią cenne źródło wiedzy nie tylko na temat literatury arabskiej, ale także wielu innych kwestii dotyczących świata tego obszaru językowego.

Wiek dziewiętnasty to okres intensywnych badań w zakresie arabistyki prowadzonych w Europie. Badano, opracowywano, tłumaczono i wydawano krytycznie arabskie rękopisy zawierające zarówno teksty literackie, jak dzieła na temat geografii, historiografii, filozofii, prawa czy teologii. Studiowano język arabski – nastąpił rozwój językoznawstwa porównawczego, ukazującego powiązania arabskiego z hebrajskim, aramejskim i innymi językami semickimi. Analizowano również historię i podstawy islamu, jego teologię i prawo, co przyczyniło się do lepszego zrozumienia cywilizacji muzułmańskiej. Rozpoczęły działalność pierwsze zajmujące się tymi zagadnieniami instytucje naukowe, jak założona w roku 1795 w Paryżu École spéciale de langues orientales. Pojawiły się też pierwsze arabistyczne czasopisma naukowe, na przykład „Journal Asiatique” (1822)¹, „Journal of the Royal Asiatic Society” (1834)², „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft” (1847)³ czy wydawane w Wiedniu przy współudziale Wacława Rzewuskiego „Mines de l’Orient”, wydawane w Wiedniu od roku 1809 do 1819. Na terenach Pol-

* Dr hab. Barbara Ostafin – Katedra Arabistyki, Uniwersytet Jagielloński, e-mail: barbara.ostafin@uj.edu.pl [pełna nota o Autorce na końcu numeru]

¹ Zob. „Journal Asiatique”, Peeters Online Journals, <https://poj.peeters-leuven.be/content.php?url=journal.php&code=JA>. Czasopismo to wydawane było początkowo pod znacznie dłuższą nazwą jako „Journal Asiatique ou Recueil de Mémoires, d’Extraits et de Notices Relatifs à l’Histoire, à la Philosophie, aux Langues et à la Littérature des Peuples Orientaux”.

² Zob. „Journal of the Royal Asiatic Society”, Cambridge University Press: Cambridge Core, <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-the-royal-asiatic-society>. Do 1991 roku czasopismo wydawane jako „The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland”.

³ Zob. „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft”, Verlag Harrassowitz, https://www.harrassowitz-verlag.de/zeitschrift_375.ahtml.

ski, wówczas pod zaborami, nie było odrębnej instytucji prowadzącej badania arabistyczne, ale poszczególni badacze i wielbiciel Orientu, jak wspomniany Wacław Rzewuski oraz (związany początkowo z Uniwersytetem Wileńskim, a następnie, od roku 1822, z Uniwersytetem w Petersburgu) Józef Sękowski, Antoni Muchliński czy Joachim Lelewel, zajmowali się różnymi aspektami kultury arabskiej.

Niezależnie od badań naukowych prowadzonych w ośrodkach akademickich pojawiły się w tym czasie w Polsce trzy obszerne prace poświęcone literaturze arabskiej – wszystkie autorstwa Juliana Adolfa Świącickiego; nie były to zresztą jedyne opracowania tego autora na temat literatur orientalnych. Jego postać to przykład literata, a w pewnym sensie uczonego, którego cechujące się oryginalnością prace oraz opracowania dotyczące literatur orientalnych (w tym nie tylko literatury arabskiej) odeszły niestety w zapomnienie. Zwłaszcza te ostatnie stanowią świadectwo stanu wiedzy, jaką mogli osiąść odbiorcy pisarstwa tego, jakże pracowitego i płodnego twórcy. O ile badacze współcześni zajmujący się filologiami, które leżały w zakresie zainteresowań Świącickiego, mogą odnaleźć w jego pracach liczne wątki wspólne, o tyle, pomimo szacunku dla całości dzieła autora, niebędącego wszak specjalistą, należy zachować czujność co do możliwości pełnego rozeznania i zgłębienia przezeń tak odległych od siebie i rozległych zagadnień.

Celem niniejszych rozważań jest omówienie trzech prac Świącickiego z zakresu arabistyki, ich ocena oraz ewentualny wpływ, jaki mogły one wywrzeć na rozwój tej dyscypliny na początku dwudziestego wieku w Polsce. Zanim jednak zostaną one przedstawione, warto poświęcić nieco uwagi samemu autorowi oraz innym jego dziełom.

Julian Adolf Świącicki urodził się w lutym w roku 1848 w Kozienicach⁴. Jako uczeń gimnazjum wziął udział w powstaniu styczniowym. Po ukończeniu nauki w szkole średniej w Warszawie rozpoczął w roku 1867 studia na Wydziale Filologiczno-Historycznym Szkoły Głównej Warszawskiej⁵. Ukończył je w roku 1871, ale już w Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim, który w ramach represji po powstaniu styczniowym wchłonął Szkołę Główną Warszaw-

⁴ Zob. M. O b r u s z n i k - P a r t y k a, hasło „Świącicki Julian Adolf”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 51, cz. 3, Instytut Historii PAN – Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Societas Vistulana, Warszawa–Kraków 2017, s. 448. Autorka zaznacza, że jako rok urodzenia Świącickiego podawany jest niekiedy 1850 i że jest to jest prawdopodobnie informacja błędna.

⁵ Zob. tamże. Podając nazwę wydziału, na którym studia podjął Świącicki, Maria Obrusznik-Partyka zmienia kolejność jej członów. Poprawnie nazwa ta brzmi następująco: Wydział Filologiczno-Historyczny (nie zaś Historyczno-Filologiczny) (por. *Spis wykładów w Szkole Głównej Warszawskiej w letnim półroczu roku naukowego 1863/64 się odbywających*, Szkoła Główna Warszawska, Warszawa 1864, s. 23-25; *Szkoła rozumu i charakteru. Szkoła Główna Warszawska (1862-69), materiały do dziejów*, oprac. G.P. Bąbiak, Elipsa, Warszawa 2019, s. 223-250).

ską⁶ – Świącicki wymieniany jest jako absolwent tej właśnie uczelni⁷. W roku 1873 roku zaczął pełnić funkcję sekretarza generalnego Rady Zarządzającej Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej⁸. Stanowisko to nie pochłaniało zbyt wiele jego czasu, pozwalało mu natomiast na utrzymanie rodziny, było bowiem – jak w swojej książce poświęconej życiu ówczesnej Warszawy *Warszawa wydarta niepamięci* utrzymywał znajomy rodziny Świącickich Wacław Rogowicz – rodzajem synekury, traktowanej jako obywatelska pomoc dla prześladowanych przez władze rosyjskie intelektualistów polskich⁹. Po nieco ponad dwudziestu latach piastowania tej funkcji w roku 1895 Świącicki awansował na stanowisko naczelnika kancelarii Rady Zarządzającej Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej¹⁰ i piastował to stanowisko do roku 1912, kiedy to utracił je w rezultacie przejęcia Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej spod nadzoru polskiego przez rząd rosyjski. Pod koniec dziewiętnastego i z początkiem dwudziestego stulecia w warszawskim mieszkaniu Świącickich zbierała się ówczesna polska elita intelektualna, a w spotkaniach udział brali między innymi Bolesław Prus, Henryk Sienkiewicz, Józef Kotarbiński i Antoni Sygietyński¹¹. W roku 1913 Świącicki wyjechał z żoną i córką za granicę, początkowo do Wiednia, gdzie młoda Świącicka doskonaliła grę na fortepianie, a następnie do Szwajcarii: w willi Riond-Bosson był gościem Ignacego Paderewskiego, a w Vevey został członkiem utworzonej tam organizacji zajmującej się pomocą materialną dla ofiar wojny w Polsce¹². Po powrocie do Polski Świącicki prowadził aktywną działalność społeczną w różnych organizacjach niosących pomoc, na przykład literatom i dziennikarzom oraz weteranom powstania styczniowego. Zmarł w Warszawie 26 stycznia 1932 roku i został pochowany na Powązkach w Alei Zasłużonych.

⁶ Przejmowanie kompetencji Szkoły Głównej Warszawskiej przez Cesarski Uniwersytet Warszawski było procesem rozłożonym na kilka lat (por. J. Schiller-Walicka, *Cesarski Uniwersytet Warszawski. Między edukacją a polityką, 1869-1917*, w: *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1816-1915*, red. T. Kizwalter i in., Wydawnictwa UW, Warszawa 2016, s. 569-584).

⁷ Zob. Kategoria: Absolwenci i studenci Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego, Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Kategoria:Absolwenci_i_studenci_Cesarskiego_Uniwersytetu_Warszawskiego&pagefrom=Lipsztat%2C+Jakub%0AJakub+Lipsztat#mw-pages.

⁸ Por. Obrusznik-Partyka, dz. cyt., s. 448.

⁹ Por. W. Rogowicz, *Warszawa wydarta niepamięci*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1956, s. 73, zob. też: J.S. Majewski, *Historyk literatury za wszelką cenę oryginalny*, „Gazeta Wyborcza” z 26 III 2010, wyborcza.pl, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,95190,7703209,historyk-literatury-za-wszelka-cene-oryginalny.html>.

¹⁰ Por. Obrusznik-Partyka, dz. cyt., s. 449.

¹¹ Por. tamże, s. 448.

¹² Comité Général de Suisse pour les Victimes de la Guerre en Pologne (Szwajcarski Komitet Generalny Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce) założony został w roku 1915 z inicjatywy Erazma Piltza i wspierany był przez Henryka Sienkiewicza oraz Ignacego Paderewskiego, którzy stanęli na jego czele (por. H. Florkowska-Franciś, *Między Lozanną, Fryburgiem i Vevey. Z dziejów polskich organizacji w Szwajcarii w latach 1914-1917*, Nomos, Kraków 1997, s. 31).

Twórczość oryginalna Świącickiego – jak się wydaje – nie przetrwała próby czasu. Swoje wiersze i dramaty publikował w czasopismach takich, jak „Tygodnik Ilustrowany”, „Kłosa”, „Przegląd Literacki i Artystyczny” czy „Kurier Warszawski”, niektóre z jego utworów scenicznych były zaś wystawiane. Zachowały się również mowy okolicznościowe Świącickiego i przemówienia, które wygłaszał z okazji różnych uroczystości, na przykład mowa podczas uczty na cześć Teofila Lenartowicza czy obchodów siedemdziesięciolecia urodzin Henryka Sienkiewicza, a także jego – bodaj najbardziej znany – odczyt „Weterani 1863”, wygłoszony 27 grudnia 1919 roku podczas wieczornicy zorganizowanej dla delegatów stowarzyszeń weteranów na Zamku Królewskim w Warszawie¹³.

Prawdziwą pasją Świącickiego, której poświęcona jest najobszerniejsza część jego dorobku piśmienniczego, było jednak popularyzowanie i przybliżanie czytelnikowi polskiemu literatury obcej. Zainteresowania te skupił on na dwóch znacznie od siebie odległych, obszernych zakresach tematycznych. Pierwszy obejmował literatury romańskie: hiszpańską, portugalską i francuską, drugi zaś literatury orientalne, które swym zasięgiem ogarniały zarówno Bliski, jak i Daleki Wschód. W wyniku fascynacji Świącickiego literaturą hiszpańską powstał choćby jego autorski esej omawiający twórczość Don Benito Pereza Galdosa zatytułowany *Współcześni powieściopisarze hiszpańscy*¹⁴, który ukazał się w krakowskim „Świecie: Dwutygodniku Ilustrowanym”. Ukazanie się tego tekstu w pierwszym numerze pisma poprzedziła wymiana korespondencji z jego redaktorem Zygmuntem Sarneckim, na podstawie której można wnioskować, że Świącicki planował cykl przynajmniej trzech artykułów na temat współczesnej literatury hiszpańskiej¹⁵. Miał być to rezultat jego osobistych pasji, lektury i studiów tej literatury, którą także przekładał, czego przykład stanowi dokonane przezeń i poprzedzone wstępem jego autorstwa tłumaczenie wydanych w roku 1881 komedii Félixa Lope de Vegi¹⁶.

Nieco inny charakter miały prace Świącickiego na temat literatury Orientu, z których pierwszą było *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (studium literackie)*¹⁷. Była to równocześnie pierwsza pozycja arabistyczna w dorobku autora. Wszedł on wówczas do kolegium redakcyjnego (tak

¹³ Zob. J.A. Świącicki, *Weterani 1863 r. – Narodowi!*, Skład Główny u Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1920.

¹⁴ Zob. J.A. Świącicki, *Współcześni powieściopisarze hiszpańscy*, „Świat Dwutygodnik Ilustrowany” 1888, nr 1, s. 39-41.

¹⁵ Zob. Korespondencje Z. Sarneckiego, Biblioteka Jagiellońska, sygn. 6717 III, poz. 306, 307, 308.

¹⁶ Zob. F.C. Lope de Vega, *Komedye wybrane*, tłum. J.A. Świącicki, S. Lewental, Warszawa 1881. Por. O brusz n i k - P a r t y k a, dz. cyt., s. 448.

¹⁷ Zob. *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (studium literackie)*, oprac. J.A. Świącicki, Wydanie Redakcji Biblioteki Warszawskiej, Warszawa 1878.

współcześnie określano by to ciałem) cyklu „Dzieje Literatury Powszechnej z Ilustracjami” wydawanego w ramach serii „Biblioteka Najcenniejszych Utworów Literatury Europejskiej” ukazującej się w Warszawie nakładem S. Lewentala. Pierwszy tom cyklu ukazał się w roku 1880, a Świącicki napisał doń esej na temat literatury chińskiej¹⁸. W tomie drugim, z roku 1883, znalazły się dwa opracowania jego autorstwa poświęcone literaturze arabskiej¹⁹ i perskiej²⁰. W tomach kolejnych zamieszczał rozprawy o literaturze francuskiej²¹ czy hiszpańskiej²².

W późniejszym okresie Świącicki podjął się napisania nowego cyklu historii literatury powszechnej „Historia Literatury Powszechnej w Monografiach”, publikowanego w latach 1901-1903, na który złożyło się siedem tomów wydanych w serii „Biblioteki Dzieł Wyborowych”. Tym razem Świącicki figurował jako jedyny autor (kompilator) wszystkich części. I tak, pierwszy ukazał się tom poświęcony literaturze babilońsko-asyryjskiej i egipskiej²³, drugi – chińskiej i japońskiej²⁴, trzeci – arabskiej,²⁵ czwarty – indyjskiej²⁶, piąty (w dwóch częściach) opowiadał o literaturze perskiej²⁷, a dwa ostatnie, wydane rozłącznie, o literaturze żydowskiej²⁸.

Wszystkie prace arabistyczne Świącickiego mają charakter kompilacyjny i nie są wynikiem jego własnych studiów nad – właściwie nieznaną wówczas

¹⁸ Zob. J.A. Świącicki, *Literatura chińska w: Dzieje literatury starożytnej*, oprac. J.A. Świącicki, T. Krasnosielski, K. Kaszewski, F. Łagowski; S. Lewental, Warszawa 1880, s. 1-58.

¹⁹ Zob. t e n ż e, *Literatura arabska*, w: *Dzieje literatury średniowiecznej*, oprac. I. Radliński, E. Grabowski, J.A. Świącicki, S. Lewental, Warszawa 1883, s. 338-451.

²⁰ Zob. t e n ż e, *Literatura perska*, w: *Dzieje literatury średniowiecznej*, oprac. I. Radliński, E. Grabowski, J.A. Świącicki, S. Lewental, Warszawa 1883, s. 452-592.

²¹ Zob. t e n ż e, *Literatura francuska XVI wieku*, w: *Dzieje literatury nowożytnej. Okres pierwszy: Czasy humanizmu i reformacji*, oprac. E. Porębowicz, J.A. Świącicki, S. Lewental, Warszawa 1890, s. 448-564; t e n ż e, *Literatura francuska*, w: *Dzieje literatury nowożytnej. Okres drugi: czasy reakcji i pseudo-klasycyzmu*, oprac. E. Porębowicz, J.A. Świącicki, F. Jezierski, S. Lewental, Warszawa 1893, s. 87-308.

²² Zob. t e n ż e, *Literatura hiszpańska wieku złotego*, w: *Dzieje literatury nowożytnej. Okres pierwszy: Czasy humanizmu i reformacji*, s. 179-404.

²³ Zob. t e n ż e, *Historia literatury babilońsko-asyryjskiej i egipskiej*, Drukarnia A.T. Jezierskiego, Warszawa 1901.

²⁴ Zob. t e n ż e, *Historia literatury chińskiej i japońskiej*, Drukarnia A.T. Jezierskiego, Warszawa 1901.

²⁵ Zob. t e n ż e, *Historia literatury arabskiej*, Drukarnia A.T. Jezierskiego, Warszawa 1901.

²⁶ Zob. t e n ż e, *Historia literatury indyjskiej*, Drukarnia A.T. Jezierskiego, Warszawa 1902.

²⁷ Zob. t e n ż e, *Historia literatury perskiej*, cz. 1, Drukarnia A.T. Jezierskiego, Warszawa 1902; t e n ż e, *Historia literatury perskiej*, cz. 2, Drukarnia A.T. Jezierskiego, Warszawa 1902.

²⁸ Zob. t e n ż e, *Historia literatury żydowskiej*, t. 1, cz. 1, Drukarnia A.T. Jezierskiego, Warszawa 1903; t e n ż e, *Historia literatury żydowskiej*, t. 1, cz. 2, Drukarnia A.T. Jezierskiego, Warszawa 1903; t e n ż e, *Historia literatury żydowskiej*, t. 2, cz. 1, Drukarnia A.T. Jezierskiego, Warszawa 1903; t e n ż e, *Historia literatury żydowskiej*, t. 2, cz. 2, Drukarnia A.T. Jezierskiego, Warszawa 1903.

w Polsce – literaturą arabską. Wszystkie powstały jednak w oparciu o prace najwybitniejszych orientalistów europejskich i dzięki temu stanowią cenne źródło wiedzy nie tylko na temat literatury arabskiej, ale także wielu innych kwestii dotyczących świata tego obszaru językowego. Obok doboru i układu materiału prezentowanego przez autora w poszczególnych pracach na uwagę zasługuje przede wszystkim jego doskonała znajomość publikacji fachowych. Prace arabistyczne Świąteczkiego wydawane były w ciągu niespełna trzydziestu lat: pierwsza ukazała się w roku 1878, a ostatnia w 1901. Każda kolejna stanowiła poszerzenie i uzupełnienie poprzedniej: podawany materiał był konsekwentnie uzupełniany o wyniki najnowszych wówczas badań arabistycznych. Żadna z tych prac nie jest przy tym przekładem całości lub fragmentu innej publikacji z zakresu historii literatury arabskiej. Warto zaznaczyć, że w dziewiętnastym stuleciu prac z tego obszaru nie było wiele²⁹. Ponadto Świąteczki korzystał z publikacji naukowych poświęconych różnym zagadnieniom specjalistycznym związanym nie tylko z literaturą arabską, czerpał z tych tekstów i wydobywał z nich istotne w jego przekonaniu aspekty, a pozyskany w ten sposób materiał w uporządkowany sposób włączał następnie według własnego pomysłu do swoich prac. Ich oryginalność zasadza się zatem na doborze i układzie materiału podawanego przez autora, a ich waga leży w naukowej wartości wykorzystanych opracowań. Główna zasługa Świąteczkiego w tym obszarze polega zatem na stworzeniu pierwszych kompleksowych historii literatury arabskiej w języku polskim – kolejne dzieło z tej dziedziny powstało dopiero ponad pół wieku po ukazaniu się jego ostatniej książki arabistycznej³⁰.

Pierwsza praca arabistyczna Świąteczkiego to wspomniana już, wydana w roku 1878 roku, niewielka, bo jedynie pięćdziesięciostronicowa pozycja zatytułowana *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (studium literackie)*, która miała prawdopodobnie rozpoczynać cykl o nazwie „Wycieczki

²⁹ Przykładem takiej pracy może być wydana w dwóch tomach *Storia della letteratura araba sotto il califfato* Filipa de Bardi (zob. F. de Bardi, *Storia della letteratura araba sotto il califfato*, t. 1-2, Felice le Monnier, Firenze 1846). Tom pierwszy zawiera omówienie Koranu, a drugi poświęcony został wybranym zagadnieniom z literatury muzułmańskiej rozpatrywanym na tle historii kalifatu. Jako inne przykłady literatury arabistycznej ówczesnego okresu mogą służyć siedmiotomowe dzieło Josepha Hammera-Purgstalla *Literaturgeschichte der Araber von ihrem Beginne bis zu Ende des zwölften Jahrhunderts der Hidschret* (zob. J. Hammer-Purgstall, *Literaturgeschichte der Araber von ihrem Beginne bis zu Ende des zwölften Jahrhunderts der Hidschret*, t. 1-7, Wien, Hof-und Staatsdruckerei, 1850-1856), chronologicznie i szczegółowo prezentujące sylwetki i dzieła znanych wówczas twórców arabskich, oraz praca wybitnego arabisty Ferdinanda Wüstenfelda *Die Geschichtschreiber der Araber und ihre Werke* (zob. F. Wüstenfeld, *Die Geschichtschreiber der Araber und ihre Werke*, Dieterich'sche Verlags-Buchhandlung, Göttingen 1882). Były to wówczas najważniejsze prace ukazujące szerokie spektrum zagadnień dotyczących rozmaitych aspektów piśmiennictwa arabskiego w średniowieczu.

³⁰ Zob. J. Bielański, *Historia literatury arabskiej*. Zarys, Ossolineum, Wrocław 1968.

na Wschód I”. Na stronie tytułowej tej książki Święicki figuruje jako ten, który opracował całość zawartego w niej materiału, nie przypisuje sobie zatem zasługi samodzielnych studiów nad przedmuzułmańską literaturą arabską – te, rzecz jasna, nie były dlań możliwe choćby ze względu na brak znajomości języka arabskiego. Książka wydana została w Warszawie w drukarni Józefa Bergera po dopuszczeniu jej do druku przez cenzora 27 sierpnia 1878 roku. Składa się na nią sześć rozdziałów. Charakter naukowy nadają pracy przypisy źródłowe, aczkolwiek nie wszystkie detale podawane są poprawnie – natknąć się można przede wszystkim na drobne usterki w przywoływanych tytułach czy w dacie wydań, którymi posługuje się autor; brak też w niej zestawu wykorzystanych w książce pozycji bibliograficznych. Święicki nie tworzy własnego, jednolitego systemu zapisu pojęć czerpanych z języka arabskiego czy obecnych w nim imion własnych, przejmując zapisy z wykorzystywanych przez siebie opracowań, toteż zdarza się, że imiona własne tych samych postaci podawane są w odmiennych formach³¹. Pracę otwiera krótki wstęp, w którym twórca całości przemawia bodaj najpełniej swoim głosem, w pozostałych jej częściach opiera się bowiem na wynikach badań zawartych w pracach najwybitniejszych ówczesnie orientalistów, głównie francuskich i niemieckich.

W krótkim wstępie Święicki zdaje się hołdować maksymie „ex Oriente lux”, a nawet teorii, jakoby kolebkę cywilizacji stanowił Orient, tam właśnie upatruje się bowiem jej zaranie. „Wschód – to pierwsze ogniwo w olbrzymim łańcuchu ludzkości, ukryte w pomroce dziejów, a zawierające w swem łonie pierwszą zagadkę i pierwsze tradycje rodu ludzkiego. Do tysiąca nierozwiązanych jeszcze lub błędnie tłómaczonych zagadnień historycznych, szukać należy klucza na Wschodzie, który we wszystkich kierunkach ducha ludzkiego jest poprzednikiem i rodzicem Zachodu”³² – pisze. Ów nieco patetyczny, aczkolwiek zgodny z ówczesną manierą literacką ton charakterystyczny jest dla całości pracy. W kolejnych rozdziałach autor omawia geografię, wczesną historię oraz hierarchię społeczną Półwyspu Arabskiego, zajęcia jego mieszkańców i rolę poezji w ich życiu. Przedstawia też zarys dziejów początków kontaktów Europy z piśmiennictwem arabskim, wskazując na Włochy i Hiszpanię jako pierwsze miejsca, gdzie pojawiło się zainteresowanie kulturą arabską i gdzie powstały pierwsze przekłady tekstów arabskich. Wymienia też najstarsze znane ówczesnie w Europie zbiory poezji staroarabskiej.

Zasadniczą część pracy stanowi prezentacja sylwetek siedmiu poetów okresu przedmuzułmańskiego (autorów mu‘allaqāt) i omówienie ich twórczości, któremu towarzyszą próby przekładów ich dzieł przez Święickiego, dokonywane przede wszystkim z języka niemieckiego bądź z łaciny.

³¹ Chociaż system zapisu transkrypcji języka arabskiego tworzone już w dziewiętnastym wieku, jego standaryzacja pojawiły się dopiero w kolejnym stuleciu.

³² Ś w i ě c i k i, *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem*, s. 1.

Nie można odmówić mu pewnego talentu rymotwórczego, przy czym równocześnie udaje mu się w większości oddać treść i nastrój utworów, chociaż gdzieś oddala się od pustynnych realiów. Dla porównania trzy fragmenty z przekładu Święckiego oraz Aleksandry Witkowskiej i Janusza Daneckiego³³:

Fragment z ‘Antary ibn Šaddāda:

Abla rano i wieczór na puchu spoczywa:
Mnie wezgłowiem wśród nocy, konia mego grzywa!...
Wiatronogi a silny przyjaciel mój stary,
Grzbiet wygodny na łożę daje dla Antary!...³⁴

O zmierzchu Abla leży w swoim łożu,
A ja noc całą pędzę po bezdrożach
na grzbiecie krótkowłosego wierzchowca.
Dla mnie łożem jest siodło
Na mocnym wierzchowcu
O silnych biodrach i szlachetnej talii³⁵.

Zakończenie mu‘allaqi Zuhayra ibn Abī Sulmy:

Przesytu już doświadczam w tej ziemskiej podróży,
Kto przeżył osiemdziesiąt lat, nie pragnie żyć dłużej!...
Przeszłość i teraźniejszość widzę jak na dłoni,
Lecz co jutro przyniesie?... i któż mi odsłoni?³⁶

Zmęczyły mnie losu przemiany.
kto przeżył osiemdziesiąt lat,
ten- wierzcie mi - jest zmęczony.

Wiem, co jest dzisiaj i co było wczoraj,
lecz jestem ślepy,
nie wiem, co przyniesie jutro³⁷.

Początek mu‘allaqi Labīda ibn Rabī‘a:

Dziś w Mina, widzę ziemię po nich spustoszałą,
Na Rydżam i na Gaul nic nie pozostało!..

³³ Zgodnie z życzeniem autorki fragment dotyczący poezji nie został poddany opracowaniu edytorskiemu. Ze względu na brak pełnych danych bibliograficznych wymienione we fragmencie utwory nie zostały włączone do towarzyszącej artykułowi bibliografii (przyp. red.).

³⁴ Tamże, s. 29.

³⁵ *Poezja arabska wiek VI-XIII, wybór*, oprac. J. Danecki, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1997, s. 128.

³⁶ Święcki, *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem*, s. 30.

³⁷ *Poezja arabska wiek VI-XIII, wybór*, s.113.

Rajan pusty i nagi, wszystko się tak zmienia
I ginie, jak litery odwieczne...z kamienia³⁸.

Już nie ma śladu
po obozie w Minie.
Zdziczały góry Ghaul i Ar-Ridżam.
Strumienie Ar-Rajjanu znów żłobią wąwozy
podobne do wrytych z kamienia napisów,
które zaciera czas³⁹.

W swoich przekładach Świącicki wykorzystał kilka najważniejszych ówczesnie opracowań i wydań poezji staroarabskiej, przede wszystkim *Muallakat. Die Sieben Preisgedichte der Araber ins Deutsche übertragen*⁴⁰ Philippa Wolffa, antologię poezji przedmuzułmańskiej *Hamāsa*⁴¹ przełożoną na język niemiecki przez Friedricha Rückerta, dwie prace Wilhelma Ahlwardta: *Über Poesie und Poetik der Araber*⁴² i *Bemerkungen über die Aechtheit der alten arabischen Gedichte*⁴³, a niektóre przekłady Imru' l-Qaysa konfrontował z łaćcińskimi tłumaczeniami Williama McGuckina de Slane'a⁴⁴.

Pracę *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (studium literackie)* kończy podsumowanie przez autora tematów podejmowanych w poezji przed islamem oraz przesłanie tej twórczości, a także omówienie stylu powstałych w jej ramach wierszy i ich języka. Owo résumé jest również wynikiem dokonanej przez Świącickiego wnikliwej lektury prac zachodnich orientalistów.

Warto zwrócić uwagę na kilka jeszcze aspektów tego opracowania. Przede wszystkim oddaje ono stan ówczesnej wiedzy na temat zagadnień w nim poruszanych i – co zrozumiałe – powieli niektóre zweryfikowane już dzisiaj błędy. Jako przykład posłużyć może chociażby informacja o „Włochach”, którzy „wydali w r. 1516 pierwszą książkę, arabskimi literami napisaną, a mianowicie psalterz biskupa Justyniana”⁴⁵. Świącicki miał prawdopodobnie na myśli biskupa Agostino Giustunianiego, Włocha, z zamiłowania filologa, który wydał

³⁸ Świącicki, *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem*, s. 32.

³⁹ *Poezja arabska wiek VI-XIII*, wybór, s. 145n.

⁴⁰ Zob. P. Wolff, *Muallakat. Die Sieben Preisgedichte der Araber ins Deutsche übertragen*, Adolf Degginger, Rottweil, 1857.

⁴¹ Zob. *Hamāsa oder die ältesten arabischen Volkslieder gesammelt von Abu Temmām*, tłum. F. Rückert, t. 1-2, Samuel Gottlieb Liesching, Stuttgart 1846.

⁴² Zob. W. Ahlwardt, *Über Poesie und Poetik der Araber*, Friedrich Andreas Perthes, Gotha 1856.

⁴³ Zob. tenże, *Bemerkungen über die Aechtheit der alten arabischen Gedichte mit besonderer Beziehung auf die sechs Dichter, nebst Beiträgen zum richtigen Verständnisse Ennābiga's und Alqama's*, L. Bamberg, Greifswald 1872.

⁴⁴ Zob. W. MacGuckin de Slane, *Le diwan d'Amro'lkaïs*, L'Imprimerie Royal, Paris 1837.

⁴⁵ Świącicki, *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (studium literackie)*, s. 14.

w Genui w roku 1516 *Psalterium Hebraeum, Graecum, Arabicum, et Chaldaicum*⁴⁶. Pierwszą książką zapisaną alfabetem arabskim wydaną w Europie była jednak *Kitāb ṣalāt as-sawā'ī* („Księga modlitwy godzin kanonicznych”)⁴⁷, opublikowana w roku 1514 w Fān, a znana jako *Septem horae canonicae* lub *Horologion* i przeznaczona dla chrześcijan arabskich⁴⁸. Podobnie nieścisłe są podane przez Świącickiego informacje dotyczące pierwszego arabskiego wydania Koranu w Europie. Według autora to dominikanin Santes Pagninus⁴⁹ jako pierwszy wydał drukiem Koran po arabsku, tymczasem Koran po raz pierwszy ukazał się w Wenecji, wydany przez Paganino Paganiniego i jego syna Alessandra. Być może przyczyną pomyłki Świącickiego była zbieżność nazwisk: Dominicus Santi Pagninus, czyli Santes Pagninus (1470-1541), był włoskim dominikaninem, hebraistą i biblistą, znanym głównie z przekładu Biblii na łacinę. Świącicki nie podaje jednak w tym miejscu źródeł swoich informacji.

Chociaż – poza wskazanymi – w pracy *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (studium literackie)* nie ma większych usterek, trudno niekiedy podzielać wyrażane w niej opinie, szczególnie te, które dotyczą poezji przed-muzułmańskiej. Dzieło odzwierciedla dobitnie znajomość przez autora tekstów arabskich oraz ówczesnego stanu ich edycji w Europie – Świącicki sięga jednak do dostępnego mu wówczas źródła, którym jest opracowana przez Georga W. Ferytaga, *Hamasa carmina*⁵⁰, i podaje za nim, że najstarszym zbiorem poezji arabskiej jest właśnie *Kitāb al-ḥamāsa* Abū Tammāmy. Tymczasem obecnie za najstarszy obszernie zachowany zbiór uważany jest *Al-Mufaḍḍaliyyāt* Al-Mufaḍḍala ad-Dabbīego, którego najlepszą pełną edycję opracował Charles J. Lyall⁵¹. Ukazała się ona dopiero w roku 1921, aczkolwiek tekst został wydany już w roku 1891 w Konstantynopolu i w 1906 w Kairze, a fragment zbioru

⁴⁶ Zob. *Psalterium Hebraeum, Graecum, Arabicum, et Chaldaicum*, oprac. A. Giustiuniani, Pietro Paolo Porro, Genova 1516.

⁴⁷ Zob. *Kitāb ṣalāt as-sawā'ī*, b.n.w., Fano? 1514.

⁴⁸ Por. M. A t a l l a h, *Early Arabic Printing in Europe: A Selection of Books (1514-1694)*, „MELA Notes” 91(2018), s. 45.

⁴⁹ Por. Ś w i ę c i c k i, *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (studium literackie)*, s. 14n.

⁵⁰ Zob. *Hamasa carmina cum Tebrisii scholiis integris primum edidit, indicibus instruxit, versione Latina et commentario illustravit*, red. G.G. Freytag, Officina Lechneri, Bonna 1828. Informację o tym, że część druga tego zbioru, zawierająca jego przekład łaciński i komentarz, wydana została w roku 1847, znajdujemy w pracy Johanna Tütkena (por. J. T ü t k e n, *Privatdozenten im Schatten der Georgia Augusta. Zur älteren Privatdozentur (1734 bis 1831)*, t. 2, *Biographische Materialien zu den Privatdozenten des Sommersemesters 1812*, Universitätsverlag, Göttingen 2005, s. 472).

⁵¹ Zob. *The Mufaḍḍaliyyāt: An Anthology of Ancient Arabian Odes Composed by al-Mufaḍḍal Son of Muḥammad*, red. Ch. J. Lyall, The Clarendon Press, Oxford 1921.

opracował i wydał w roku 1885 Heinrich Thorbecke⁵². Nieco uprzedzając, trzeba dodać, że w ostatniej z prac będących przedmiotem niniejszego artykułu Święcicki uwzględnia *Al-Mufaḍḍaliyyāt*. Zastanawia natomiast brak wskazania przezeń zbioru *Al-Mu'allaqāt*, starszego od *Al-Ḥamāsy* Abū Tammāmy, a znanego Święcickiemu, w kolejnych częściach swojej pracy wspomina on bowiem o wydaniu tego tekstu arabskiego w tomie *Septem Mo'allakāt Carmina antiquissima Arabum*, zawierającym obszerny komentarz filologiczny przygotowany przez Friedricha A. Arnolda⁵³. Święcicki korzysta również z wspomnianego powyżej przekładu na niemiecki Wolffa.

Chociaż dokonana przez Święcickiego ogólna ocena poezji arabskiej może wydać się nieco naiwna bądź uproszczona, to następująca konstatacja nie jest daleka od prawdy: „Obszar poezji arabskiej wzięty w całości, przedstawia nieuniknione cechy monotonii zarówno w treści, jak i układzie i wynalezieniu, co [...] znużyłoby niezawodnie czytelnika, któryby «jednym tchem» chciał się z poezją arabską załatwić”⁵⁴. Brak jednak towarzyszącego jej wyjaśnienia, że taki właśnie był ideał, w przedmuzułmańskiej poezji arabskiej nie dążono bowiem do stworzenia dzieła oryginalnego, zrywającego ze znaną konwencją czy dającego inną perspektywę, a jedynie do przedstawienia kolejnej wariacji na temat życia na pustyni. Tyle, jeśli chodzi o pewne niedoskonałości pracy Święcickiego, wynikające czy to ze stanu ówczesnej wiedzy, czy też z braku kompetencji autora do formułowania wniosków na podstawie badań własnych.

Do jej pozytywów zaliczyć można jego umiejętność odnajdywania analogii, a nawet pewną błyskotliwość w tej kwestii, ujawniającą się chociażby w porównaniu roli „prowansalskiego jongleura”⁵⁵ do zadań rāwīego w odniesieniu do zachowania i przekazu wczesnej poezji arabskiej. Równie cenne jest wsłuchiwanie się Święcickiego w opinie europejskich arabistów oraz śledzenie przezeń najnowszych dyskusji i argumentów przemawiających za przyjęciem ostatecznych wniosków. Jako przykład może posłużyć sposób, w jaki rozprawia się on z legendą, która nawet dzisiaj przyjmowana bywa jako prawda historyczna, a według której utwory wyróżnione na jarmarku w 'Ukāzie miały być rzekomo haftowane złotą nicią na jedwabiu i wieszane w Al-Ka'bie (stąd ich określenie: „zawieszone” – mu'allaqāt). Informacja taka pojawia się jednak po raz pierwszy dopiero w dziesiątym wieku w komentarzu Abū Ġa'fara an-Naḥāsa do mu'allaqāt, w którym stara się on wyjaśnić pochodzenie

⁵² Por. Ch.J. L y a l l, *Preface*, w: *The Mufaḍḍaliyyāt: An Anthology of Ancient Arabian Odes Composed by al-Mufaḍḍal Son of Muḥammad*, s. viii.

⁵³ Por. Ś w i e c i c k i, *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (studium literackie)*, s. 25. Zob. *Septem Mo'allakāt Carmina antiquissima Arabum*, red. F.W. Arnold, Sumptibus F.C.G. Vogelii, Lipsia 1850.

⁵⁴ Ś w i e c i c k i, *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (studium literackie)*, s. 22.

⁵⁵ Tamże, s. 15.

tej nazwy, w kolejnych zdaniach podając je jednak w wątpliwość. Legendę swoim autorytetem wsparł, niestety, Ibn Ǧaldūn w *Al-Muqaddimie* i przez długie lata przyjmowana była ona bezkrytycznie, także przez pierwszych wielkich orientalistów, jak Barthélemy Herbelot czy Silvestre de Sacy. Jako jeden z pierwszych badaczy stanowczy odpór dał jej dopiero Theodor Nöldeke⁵⁶, co nie zmienia faktu, że jeszcze dziś powielana bywa nawet w salach uniwersyteckich. Świącicki przedstawia stanowiska poszczególnych badaczy i przyjmuje argumentację Nöldekego.

Podsumowując, należy podkreślić, że praca *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (studium literackie)* stanowiła pierwsze w języku polskim obszerne studium na temat poezji dżahilijskiej. Czytelnik mógł odnaleźć w nim zarówno przekłady poezji, jak i informacje o poetach, a także dane dotyczące kultury beduińskiej, zwyczajów plemiennych i historii Arabii przedmuzułmańskiej.

Kolejna praca arabistyczna Świącickiego to wspomniany już esej na temat literatury arabskiej opublikowany w roku 1883 w cyklu „Biblioteka Najcelniejszych Utworów Literatury Europejskiej” w drugim tomie serii „Dzieje Literatury Powszechnej z Illustracyami”, poświęconym literaturze średniowiecznej. Pozostałymi autorami esejów zebranych w tej pracy (zwanych w niej księgami) byli Ignacy Radliński, który w tekście *Początki nowej ery*⁵⁷ przedstawił charakterystykę literatury wczesnego średniowiecza, oraz Edward Grabowski, który zaprezentował artykuł *Literatura kościelno-chrześcijańska i germańsko-pogańska*⁵⁸. Dwa wieńczące tom eseje, autorstwa Świącickiego, to *Literatura arabska* i *Literatura perska*. O ile Radliński i Grabowski byli specjalistami w omawianych przez nich dziedzinach (Radliński to religioznawca i filolog klasyczny, a Grabowski był krytykiem i historykiem literatury), o tyle Świącickiego można określić jako admiratora dziedziny literatur orientalnych i zajmującego się nią amatora.

Esej Świącickiego poświęcony literaturze arabskiej liczy sto siedem stron i treściowo obejmuje okres od doby przedmuzułmańskiej do dziewiętnastego stulecia, a więc znacznie wykracza poza ramy czasowe całego tomu poświęconego średniowieczu. Rozważania Świącickiego o czasach mu współczesnych nie ograniczają się do literatury, a dotyczą sytuacji politycznej, rozwoju prasy, edukacji i nauki. Autor rezygnuje w swoim tekście z przypisów źródłowych, a gdzieś tam uzupełnia zasadniczą treść o wyjaśnienia zawarte w przypisach.

⁵⁶ Por. T. Nöldeke, *Beiträge zur Kenntniss der Poesie der alten Araber*, Carl Rümpler, Hannover, 1864, s. xvii-xxi.

⁵⁷ Zob. I. Radliński, *Początki nowej ery*, w: *Dzieje literatury średniowiecznej*, s. 7-112.

⁵⁸ Zob. E. Grabowski, *Literatura kościelno-chrześcijańska i germańsko-pogańska*, w: *Dzieje literatury średniowiecznej*, s. 113-337.

sach rzeczowych. Do eseju dołącza bibliografię pogrupowaną tematycznie według omawianych zagadnień.

Pierwszych trzydzieści stron artykułu poświęcone zostało literaturze okresu dżahilijji i można powiedzieć, że stanowią one nieznacznie przeredagowaną i nieco stylistycznie wygładzoną wersję pierwszej pracy Święcickiego, która dotyczyła „poezyi przed Mahometem”. Widoczne zmiany to wspomniana rezygnacja z przypisów bibliograficznych oraz przeniesienie niektórych informacji do przypisów rzeczowych. Do pracy nie został właściwie dodany żaden nowy materiał. W kolejnych jej częściach znajdujemy omówienie zagadnień takich, jak Koran, islam czy sylwetka i życie Muhammada. W nieco chaotyczny sposób przedstawiona została kwestia handlu i gospodarki na tle historii kalifatu. Autor prezentuje też zagadnienia dotyczące edukacji i rozwoju szkół prawnych, rozwoju nauk (prawa, historiografii, geografii, medycyny, kosmografii, chemii, astronomii i filozofii), a także literatury okresu islamu z podziałem na centrum, Andaluzję i Sycylię. Analizuje pewne aspekty sztuki przedstawione na tle wydarzeń historycznych oraz wybrane zagadnienia z historii świata arabskiego w wiekach od siedemnastego do dziewiętnastego, wprowadzając informacje na temat odradzania się kultury, literatury czy prasy.

Wzorem swojej pierwszej pracy Święcicki czerpie materiał z wyników badań wybitnych ówczesnych orientalistów zawartych w ich pracach publikowanych na zachodzie Europy, dzięki czemu również ten esej oddaje niemal aktualny wówczas stan badań nad literaturą, kulturą oraz licznymi problemami świata arabskiego. Stosunkowo obszernie cytuje Święcicki Koran, ilustrując w ten sposób różne aspekty wiary i zawartego w tej księdze prawa. Cytaty z Koranu podaje zapewne we przekładzie własnym, dokonywanym z języka francuskiego lub niemieckiego. Nie korzysta natomiast z istniejącego już wówczas tłumaczenia polskiego, zwanego przekładem Jana Murzy Tarak-Buczackiego⁵⁹, mimo że przekład ten zna.

Omówienie gospodarki kalifatu, handlu, rozwoju nauki i wynalazków rozpoczyna Święcicki zdaniem, które i dzisiaj u wielu budzi zdziwienie, chociaż nie mija się znacząco z prawdą: „Przyszło do tego, że Arabowie byli w średnich wiekach jedynymi przedstawicielami cywilizacyi”⁶⁰. Trudno jednak rozstrząść – bo nie przemawia własnym głosem – czy jego własna postawa to wyraz europocentrycznej optyki, zaskoczeniem reagującej na poziom postępu kalifatu w wiekach średnich, czy prawdziwe uznanie. Sporo miejsca poświęca na

⁵⁹ Tak skrótowo określany był pierwszy przekład polski przekładu Koranu, przez wiele lat przypisywany Tarak-Buczackiemu. Jego rzeczywistymi autorami byli natomiast dwaj filomaci wileńscy: ks. Dionizy Chlewiński i Ignacy Domeyko (por. C. Łapicz, *Niezwykłe losy pierwszego drukowanego przekładu Koranu na język polski*, „Poznańskie Studia Polonistyczne” 20(2013) nr 2, s. 129n.).

⁶⁰ Święcicki, *Literatura arabska*, s. 374.

przedstawienie rozwoju poszczególnych dyscyplin nauki i powstającego w ich ramach piśmiennictwa. Każdą z dziedzin ilustruje przykładami wybitnych uczonych, a niekiedy omówieniem dzieł. Mimo dobrej orientacji w najnowszych publikacjach, nie wszystkie je zna lub są mu one po prostu niedostępne. Przykładem może być Al-Mas'ūdī i jego *Murūğ ad-dahab* – wydaje się, że Świącicki nie zna ani arabskiego wydania tego tekstu, ani też jego przekładu na język francuski autorstwa Barbiera de Meynarda i Paveta de Courteille'a⁶¹, a korzysta zapewne z fragmentów dzieła zamieszczonych w pracy Ernesta Renana *Mélanges d'histoire et de voyages*⁶². Można tak sądzić, ponieważ opisując je, powołuje się właśnie na pracę Renana i to ją zamieszcza w towarzyszącej esejowi bibliografii. Podejmując z kolei zagadnienia związane z geografą, nie wspomina o Ibn Hawqalu, arabskim geografie, podróżniku i kartografie, mimo że był on już wówczas znany w Europie, a Michael Jan de Goeje wydał w roku 1873 tekst arabski jego dzieła⁶³. Tego rodzaju pominięcia w pracy Świącickiego dotyczą również niektórych innych znanych już wówczas w Europie uczonych świata islamu, a wynikają zapewne z faktu, że autora w mniejszym stopniu interesowały wydania arabskie ich dzieł, chociaż nierzadko poprzedzone były one wstępem czy to po łacinie, czy też w języku niemieckim bądź francuskim. Tymczasem wykorzystywane przez Świącickiego opracowania najwyraźniej milczały na ich temat.

Lektura części eseju poświęconej literaturze czasów islamu, dobitnie uświadamia czytelnikowi, jak wiele badań w tej dziedzinie dokonano na przełomie dziewiętnastego i dwudziestego stulecia. Poezję czasów islamu Świącicki omawia łącznie, bez podziału na epoki i bez wskazania na nurty, które reprezentowała. Podobnie jak w przypadku jego omówienia poezji przedmuzułmańskiej, przybliża czytelnikowi, mniej lub bardziej obszernie, sylwetkę poety oraz jego twórczość, niekiedy ilustrując podane informacje przekładami własnymi, dokonywanymi w oparciu o wykorzystywane opracowania. Nie wspomina nic o 'Umarze Ibn Abī Rabī'i, a zaledwie przywołany Abū Nuwās przedstawiony jest jako reprezentant „wietrznej poezji okolicznościowej zepsutego z gruntu towarzystwa”⁶⁴. Postać Al-Mutanabbiego omówiona jest obszerniej, chociaż nie w pełni poprawnie, na przykład do cyklu *Šāmiyyāt* przypisane zostały panegiryki na cześć Sayfa ad-Dawli. Można też

⁶¹ Zob. M a s ' u d i, *Les prairies d'or. Texte et traduction*, tłum. C. Barbier de Meynard, P. de Courteille, t. 1-9, L'Imprimerie Impériale, Paris 1861-1877.

⁶² Zob. E. R e n a n, *Mélanges d'histoire et de voyages*, Calmann Lévy, Paris 1878.

⁶³ Zob. A b u ' l - K ā s i m I b n H a u k a l, *Viae et regna: descriptio ditionis Moslemicae*, red. M.J. de Goeje, Brill, Lugdunum Batavorum 1873. Dzieło ukazało się jako drugi tom ośmiotomowej serii „Bibliotheca Geographorum Arabicorum”.

⁶⁴ Ś w i a c i c k i, *Literatura arabska*, s. 417.

domniemywać, że pisząc o „niesmacznych wybrykach językowych”⁶⁵ w jego poezji, Świącicki określa tym mianem charakterystyczne dla niej elementy manierystyczne. Czytelnik ma natomiast możliwość obszernej i obiektywnej poznać twórczość Abū-l-‘Alā’ al-Ma‘rriego, ale wyłącznie jego utwory poetyckie. Jest też mowa o maqāmach, które jako pierwszy z nowożytnych orientalistów studiował Silvestre de Sacy, autor ich przekładu, uzupełnionego obszernym komentarzem oraz wprowadzeniem dotyczącym ich autorów: Al-Hamaḍāniego i Al-Ḥarīiego⁶⁶. O ile dzieło Al-Ḥarīiego zostało omówione przez Świącickiego dość obszernie (załączył on nawet przekład jego fragmentu dokonany przez Józefa Szujskiego na podstawie niemieckojęzycznego przekładu Friedricha Rückerta⁶⁷), o tyle o Al-Hamaḍānīm autor w ogóle nie wspomina. Studia nad średniowieczną prozą arabską to domena końca dziewiętnastego i początku dwudziestego wieku, toteż nie dziwi fakt, że Świącicki tylko en passant informuje o romansach rycerskich czy o bajkach indyjskich, konkludując: „Z epoki kalifatu nic nie doszło do nas okrom *Tysiąca i jednej nocy*, powiastek tłumaczonych z perskiego”⁶⁸. A – jak widać na podstawie przytoczonego cytatu, wyniki pierwszych badań nad *Księgą* nie były znane autorowi, zresztą były wówczas dopiero w fazie początkowej⁶⁹. Rezultatem

⁶⁵ Tamże, s. 418.

⁶⁶ Zob. S. de Sacy, *Chrestomathie arabe, ou, Extraits de divers écrivains arabes, tant en prose qu'en vers, avec une traduction française et des notes, à l'usage des élèves de l'École royale et spéciale des langues orientales vivantes*, L'Imprimerie Royale, Paris 1827. Praca ta została przygotowana przede wszystkim dla studentów de Sacy'ego. Szerzej na temat postaci Al-Ḥarīiego, por. tamże, s. 130-242. Tam też zamieszczone zostały przekłady jego utworów oraz dotyczący ich komentarz. Szerzej na temat postaci Al-Hamaḍāniego por. tamże, s. 243-272. Tam też zamieszczone zostały przekłady jego wybranych maqām oraz dotyczący ich komentarz. Pierwsza praca de Sacy'ego na temat tych utworów ukazała się już w roku 1806 w jednym z tomów *Mémoires de l'Institut royal de France* (zob. tenże, *Mémoire sur les principales compilations de Macâmât ou compositions rhythmiques mêlées de prose et de vers, qui ont paru en arabe*, w: *Mémoires de l'Institut royal de France*, t. 2, Baudouin, Paris 1806, s. 145-196). Publikacje w *Mémoires de l'Institut royal de France* obejmowały prace z różnych dziedzin nauk ścisłych i humanistyki prezentowane przez członków akademii wchodzących w skład Instytutu.

⁶⁷ Zob. F. Rückert, *Die Verwandlungen des Abu Seid von Serug oder die Makamen des Hariri*, Cotta, Stuttgart 1864. Było kilka wydań tej pracy, które ukazywały się od roku 1826.

⁶⁸ Świącicki, *Literatura arabska*, s. 425.

⁶⁹ Zapewne nieznanym był Świącickiemu trzypięciotomowy przekład *Księgi tysiąca i jednej nocy* na język angielski dokonany przez Edwarda Williama Lane'a (zob. *The Thousand and One Nights Commonly Called in England The Arabian Nights' Entertainments*, tłum. E.W. Lane, oprac. E.W. Lane, John Murray, London 1838-1841). Przekład poprzedzał krótki wstęp tłumacza na temat historii *Księgi tysiąca i jednej nocy*. Wcześniej w swoich publikacjach na temat literatury arabskiej wspominał też o tym dziele de Sacy. O przekładzie Antoine'a Gallanda zob. *Les Mille et une Nuits*, t. 1-12, tłum. A. Galland, la Veuve Claude Barbin – la Boutique de Claude Barbin, chez la veuve Ricoeur – Florentin Delaulne – Briasson, Paris–Lyon 1704-1717. Można przypuszczać, że Świącickiemu znany był przekład *Księgi tysiąca i jednej nocy* na język polski, dokonany w oparciu właśnie o tłumaczenie Gallanda (zob. *Tysiąc nocy i jedna*, t. 1-12, Gröll, Warszawa 1767-1775). Być może znał on również

znajomości przekładu przysłów arabskich Georga W. Freytaga⁷⁰ jest w pracy Świącickiego stosunkowo obszerny passus poświęcony temu tematowi, zawierający liczne przykłady. Na tym kończy się dokonane przez niego omówienie literatury Wschodu, a w dalszej części pracy czytelnik ma możliwość zapoznania się z osiągnięciami literackimi Arabów w Andaluzji i na Sycylii. Opowieść o arabskiej literaturze andaluzyjskiej i sycylijskiej podana została na tle historii, przeplecionej z obrazem tamtejszych społeczeństw. Jeśli chodzi o zagadnienia dotyczące literatury sensu stricto, to Świącicki wspomina o wszystkich ważnych formach i tematach podejmowanych w poezji, całkowicie pomija jednak prozę. O poezji stroficznej w postaci muwaššaha i zaгалu jedynie wzmiankuje, określając je jako „pieśni ludowe”⁷¹. Trudno się dziwić tej lakoniczności, bo chociaż badania nad tymi formami poetyckimi rozpoczęły się już w wieku dziewiętnastym⁷², to dopiero na przełomie dziewiętnastego i dwudziestego stulecia zaczęto prowadzić ich bardziej systematyczne analizy. Obie te formy w taki właśnie sposób studiował jeden z pierwszych ich badaczy, arabista hiszpański Julián Ribera, który wysunął także teorię o ich wpływie na rozwój poezji trubadurów⁷³. Swoją wiedzę o literaturze andaluzyjskiej Świącicki czerpał przede wszystkim z pracy Adolfa F. Schacka *Poesie und Kunst der Araber in Spanien und Sicilien*⁷⁴, którą zamieścił w towarzyszącym jego esejowi wykazie literatury.

Końcowy fragment eseju Świącickiego na temat literatury arabskiej dotyczy sztuk pięknych i stosunku Muḥammada do muzyki, sztuk plastycznych oraz poezji. Można tam znaleźć wybiórcze informacje na temat malarstwa użytkowego, rzeźbiarstwa i architektury, zamiłowania do muzyki w czasach kalifatu oraz tego, w jaki sposób upadek kalifatu wpłynął na zanik oryginalnej

przekład tej książki na język niemiecki, dokonany przez Gustava Weila (zob. *Tausend und eine Nacht. Arabische Erzählungen*, tłum. G. Weil, t. 1-4, Verlag der Klassiker, Stuttgart-Pforzheim 1838-1841). Por. też: U. Marzolph, R. van Leeuwen, *The Arabian Nights Encyclopedia*, ABC-Clio, Santa Barbara – Denver – Oxford 2004, t. 1, s. 736).

⁷⁰ Zob. *Arabum proverbialia sententiaeque proverbiales*, tłum. G.W. Freytag, oprac. G.W. Freytag, Fr. P. Lechneri, Bonnae ad Rhenum 1843.

⁷¹ Świącicki, *Literatura arabska*, s. 429.

⁷² Hiszpański arabista Pascual de Gayangos zwrócił uwagę na muwaššah jako na ważny element literatury arabskiej w Andaluzji (por. P. de Gayangos, *The Translator's Preface*, w: *Mohammedan Dynasties in Spain, Extracted from the Nafhu-t-tib min ghosni-l-Andalusi-r-rattib wa tārīkh Lisānu-d-Dīn Ibn-i-Khatīb by Ahmed ibn Mohammed al-Makkarī*, The Oriental Translation Fund, London 1840, t. 1, s. xvi.), holenderski orientalista Reinhart Dozy wspominał zaś w swoich pracach o poezji stroficznej, choć nie analizował jej szczegółowo (por. R. Dozy, *Catalogus Codicum Orientalium Bibliothecae Academiae Lugduno Batavae*, Brill, Lugdunum Batavorum, 1851, t. 2, s. 87).

⁷³ Zob. np. J. Ribera, *Historia de la música árabe medieval y su influencia en la española*, Volvnad S.A., Madrid 1927. Była to jedna z ważniejszych prac Ribery.

⁷⁴ Zob. A.F. von Schack, *Poesie und Kunst der Araber in Spanien und Sicilien*, t. 1-2, Wilhelm Hertz, Stuttgart 1877. Wcześniejsze wydanie tej pracy ukazało się w Berlinie w roku 1865.

twórczości niemal we wszystkich dziedzinach. Świąćicki na tym jednak nie kończy, a pokazuje powolne odradzanie się tożsamości arabskiej pod radykalnym przywództwem religijnym Ibn ‘Abd al-Wahhāba, „wojownika znakomitego i człowieka żelaznego charakteru”⁷⁵ ‘Abd al-Qādira czy wreszcie Muḥammada ‘Alego.

Zestawiając esej *Literatura arabska* z wcześniejszym studium *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem*, trzeba podkreślić, że – w przeciwieństwie do niego – pierwszy wymieniony tekst niewątpliwie mógł poszerzyć horyzonty zainteresowanych czytelników o informacje dotyczące twórczości czasów islamu oraz wybranych problemów historycznych, społecznych czy gospodarczych jakże egzotycznego świata arabskiego. Chociaż zebrany przez Świąćickiego materiał nawet wówczas dostarczał jedynie wyboru zagadnień, przedstawionych w postaci skondensowanej, to – dzięki wykorzystaniu przekazu od ówczesnych autorytetów naukowych w tej dziedzinie – po raz pierwszy stwarzał polskiemu czytelnikowi tak szeroką możliwość zapoznania się z egzotyczną literaturą arabską.

KU ZGŁĘBIENIU JĘZYKA I HISTORII ARABÓW

Ostatnia praca Świąćickiego na temat literatury arabskiej, wspomniana już *Historia literatury arabskiej*⁷⁶, która ukazała się w 1901 roku w serii „Biblioteka Dzieł Wyborowych” jako trzeci tom „Historii literatury powszechnej z ilustracjami”, to bez wątpienia jego opus magnum w tym zakresie. Wraz z bibliografią i spisem treści praca liczy czterysta szesnaście stron. Przed omówieniem wybranych aspektów jej treści należy zaznaczyć, że została ona wydana niedbale, na przykład w kilkunastu przypadkach pomyłony został porządek nadruku numeracji (na przykład po stronie 128 następuje 145) – tok narracji jest logiczny, a więc mamy do czynienia z błędem drukarskim lub edytorskim. Mylnie podawana też bywa numeracja rozdziałów, na przykład nie ma rozdziału jedenastego, ale dwa rozdziały noszą numer ósmy⁷⁷. Wszystko to sprawia, że spis treści nie zawsze oddaje zawartość książki. Dzieło jest też praktycznie pozbawione przypisów źródłowych, niezmiernie rzadko pojawiają w nim się przypisy rzeczowe, natomiast wieńczy je dość obszerna bibliografia, w treści książki zaś Świąćicki gdzieś tam powołuje się na konkretne autorytety.

⁷⁵ Świąćicki, *Literatura arabska*, s. 448.

⁷⁶ *Historia literatury arabskiej* została ponownie wydana w roku 2004 pod tytułem *Literatura arabska* (zob. J.A. Świąćicki, *Literatura arabska*, Miniatura, Kraków 2004).

⁷⁷ Por. Świąćicki, *Historia literatury arabskiej*, s. 87, 95.

W pracy pojawiają się dość liczne ryciny, a w celu ilustracji niektórych zjawisk zostaje zastosowany alfabet arabski. Pracując nad książką, Świącicki stosował podobną metodę, jak w przypadku swojego poprzedniego eseju poświęconego literaturze arabskiej, wykorzystał zatem w pełni tekst dwóch napisanych już wcześniej opracowań. Niektóre ich fragmenty zamieścił *Historii literatury arabskiej*, nie wprowadzając żadnych zmian, inne przeredagował, jeszcze inne uzupełnił, a do całości włączył również omówienie całkowicie nowych zagadnień.

Patrząc na układ całości, dostrzegamy, że Świącicki wprowadził inny porządek treści niż w eseju *Literatura arabska*. Pierwsze trzy rozdziały książki mają charakter wstępny, nie traktują o literaturze, ale omawiane są w nich zagadnienia dotyczące geografii Półwyspu Arabskiego, tamtejszego społeczeństwa oraz jego wierzeń przed pojawieniem się islamu, a także jego pisma i języka – ostatecznie z tych tematów wprowadzają pewne novum w stosunku do poprzednich prac arabistycznych Świącickiego. Rozdziały czwarty i piąty zawierają materiał zawarty wcześniej w jego książce o poezji przedmuzułmańskiej. Kolejnych pięć traktuje o Muħammadzie i Koranie i zawiera wzbogacony o nowe treści, ale również przeredagowany, choć w wielu miejscach podany bez zmian, materiał zawarty w eseju *Literatura arabska*. Zmiana w układzie prezentowanych treści następuje w kolejnych rozdziałach: najpierw omówiona została literatura (w stosunku do informacji z poprzedniej pracy Świącicki wprowadził sporo uzupełnień), a następnie znajdujemy omówienie rozwoju nauk i związanego z nim piśmiennictwa. Opracowanie kończy, zamieszczona wcześniej w *Literaturze arabskiej*, część poświęcona kwestii sztuk pięknych i wybranym zagadnieniom politycznym, kulturowym i społecznym świata arabskiego w wiekach osiemnastym i dziewiętnastym. Wydaje się, że taki właśnie układ, polegający na omówieniu najpierw literatury pięknej, a potem piśmiennictwa w obrębie różnych dyscyplin, jest bardziej przejrzysty – warto zauważyć, że bywa stosowany w niektórych współczesnych opracowaniach poświęconych literaturze arabskiej, czego przykładem może być najstarsza polska praca na ten temat pisana przez specjalistę *Historia literatury arabskiej. Zarys*, autorstwa Józefa Bielawskiego⁷⁸. Tym samym Świącicki wytyczył uporządkowany wzorzec prezentowania piśmiennictwa arabskiego wieków średnich.

Komentując opracowanie Świącickiego, warto skupić się właśnie na zamieszczonych w nim nowych treściach, z którymi po raz pierwszy miał szansę

⁷⁸ Praca Józefa Bielawskiego *Historia literatury arabskiej. Zarys*, która przez lata stanowiła podstawowy podręcznik do literatury dla studentów, została w nowym wydaniu uaktualniona i skrócona o problematykę literatury współczesnej (zob. J. B i e l a w s k i, wydany jako *Klasyczna literatura arabska*, Warszawa, Dialog, 1995).

zapoznać się potencjalny odbiorca. Jeden z początkowych rozdziałów, poświęcony pismu arabskiemu, bardzo dokładnie opisuje grafie arabską, zasady wymowy głosek w tym języku, niektóre charakterystyczne dla niego zjawiska fonetyczne oraz cyfry arabskie. Uzupełniony jest także krótkim przykładem zapisu tekstu arabskiego wraz z jego przekładem i transkrypcją oraz tablicą z alfabetem arabskim⁷⁹, zawierającą wszystkie postaci liter z ich arabskimi nazwami oraz przybliżoną wymowę. Dzięki tym informacjom polski czytelnik miał po raz pierwszy możliwość poznania w ojczystym języku zasad zapisu arabskiego. Po omówieniu reguł zapisu alfabetem arabskim Święcicki przechodzi do charakterystyki języka. Zaczyna od ówczesznie przyjętej klasyfikacji „Język arabski [...] stanowi gałąź południową wielkiego szczepu semickiego”⁸⁰ – pisze i podaje także zasięg użytkowania tego języka. Cytując opinię Borisa Manassewitscha z jego *Lehrbuch die Arabische Sprache Durch Selbstunterricht schnell und leicht zu erlernen*, zdaje się wyjaśniać problemy, z jakimi miał się borykać ówczesznie język arabski: „Niedbalstwo Arabów dzisiejszych, pisze Manaszewicz – nędzny ich współdział w języku, brak nowszej literatury, brak świadomości narodowej i związku idealnego pomiędzy szczepami arabskimi, wszystko to przeszkadza skryształizowaniu się nowożytnego języka arabskiego”⁸¹. Następnie objaśnia zawilosci gramatyki arabskiej, omawiając poszczególne części mowy i fleksję tych, które podlegają odmianie, ilustrując to wszystko przykładami w transkrypcji. Biorąc pod uwagę, że autor nie znał arabskiego, jego zadanie może wydawać się karkołomnie – korzysta jednak z podręcznika Manassewitscha i na ogół, poza drobnymi usterkami literowymi oraz niedoskonałościami transkrypcji, nie znajdujemy w jego tekście większych błędów. Można zatem powiedzieć, że praca Święcickiego zawiera pierwszy wydany drukiem w języku polskim tak skondensowany „wykład” na temat gramatyki arabskiego.

Nowe informacje zawiera też pierwszy z trzech rozdziałów poświęconych prorokowi Muḥammadowi. Omawiana jest w nim na poły legendarna historia rodu Kurajczytów, począwszy od Quṣayya Ibn Kilāba, po ojca Muḥammada ‘Abd Allāha. Następnie, jak na prawdziwie naukową pracę przystało, Święcicki komentuje źródła wiedzy o Muḥammadzie, wśród nich Koran: „Dzieło to, bezwzględnie autentyczne, odzwierciedla nam życie publiczne, czyny

⁷⁹ Tablice te zaczerpnięte zostały zapewne z pracy Borisa Manassewitscha wydanej jako tom dwudziesty trzeciej serii „Die Kunst der Polyglottie” (por. B. M a n a s s e w i t s c h, *Lehrbuch die Arabische Sprache Durch Selbstunterricht schnell und leicht zu erlernen*, A. Hartleben, Wien und Leipzig 1889, s. 18-20. Z tej pozycji pochodzi wiele informacji dotyczących grafii oraz podany jako przykład tekst arabski wraz z transkrypcją i przekładem (por. tamże, s. 43-45).

⁸⁰ Ś w i e c i c k i, *Historia literatury arabskiej*, s. 30.

⁸¹ Tamże.

i myśli «Proroka» w świetle najniezawodniej prawdziwem»⁸². Nie sposób dociec czy jest to opinia wykorzystywanego opracowania czy samego autora książki, a Koran istotnie, jako jedyne źródło, realnie oddaje osobowość Muḥammada, tok jego myśli, wahania, rozterki czy ewolucję idei. Wśród źródeł wiedzy o Muḥammadzie Świącicki wymienia także „podania”, które należy identyfikować z sunną, pierwszą biografię Ibn Ishāqa w redakcji Ibn Hišāma, *Kitāb al-mağāzī* Al-Wāqidiego, *Aṭ-Ṭabaqāt al-kubrā* Ibn Sa‘da i historię Aṭ-Ṭabariego. Poza tekstami źródłowymi charakteryzuje także opracowania na temat Muḥammada dokonane przez uczonych europejskich i dostrzega dwojaki podejście badaczy do materiału – niektórzy z nich skupiają się wyłącznie na krytycznej analizie źródeł klasycznych, inni zaś świadomie nie odzierają ich z legendy. Sam decyduje podążyć tym drugim tropem, ponieważ „owe legendy są płodem fantazji narodowej, przeto uważaliśmy również za słuszne uwzględnić je w pewnej mierze przy życiorysie Mahometa”⁸³.

Część *Historii literatury arabskiej* poświęcona życiu i działalności Muḥammada napisana jest niemal w całości na nowo. Zgodnie z obietnicą autora w biografię wplecione zostały liczne opowieści podkreślające nadprzyrodzone zjawiska towarzyszące Āminie, matce Proroka, w czasie ciąży oraz w trakcie porodu. Są one znacznie bardziej ubarwione aniżeli narracja podana w biografii proroka Muḥammada spisanej przez Ibn Ishāqa. Świącicki zaczerpnął je bezpośrednio z książki Pierre’a-Eugène’a Lamairesse’a, fascynata Orientem i poliglotty, a z zawodu inżyniera górnictwa, której współautorem był francuski dziennikarz i pisarz Gaston Dujarric⁸⁴. Warto zaznaczyć, że Świącicki ma świadomość, że sam Muḥammad odżegnywał się od wszelkich zjawisk nadprzyrodzonych, które miałyby być jego udziałem. Część książki traktującą o biografii proroka Muḥammada kończy krótka charakterystyka jego działalności wraz z oceną jej owoców. Co ciekawe, nie znajdujemy tu podawanej we wszystkich źródłach, a także w wykorzystywanych przez Świącickiego opracowaniach, w tym także w książce Lamairesse’a i Dujarrica, informacji, że rok, w którym urodził się Muḥammad, nazywany był Rokiem Słonia, ani też o fakcie, że w roku narodzin Muḥammada Mekce zagrażały wojska etiopskie. Nowe treści pojawiają się w omówieniu spuścizny Muḥammada, a należą do nich, podawane za rezultatami badań Theodora Nöldekego⁸⁵, informacje dotyczące historii redakcji Koranu czy charakterystyki jego stylu. Przykłady ilustrowane są licznymi cytatami z Koranu, które nie pochodzą jednak z przekładu Tarak-Buczackiego, mimo że Świącicki zamieszcza tę pozycję w bibliografii.

⁸² Tamże, s. 90.

⁸³ Tamże, s. 95.

⁸⁴ Zob. E. Lamairesse, G. Dujarric, *Vie de Mahomet après la tradition*, J. Maisonneuve, Paris 1897.

⁸⁵ Zob. T. Nöldeke, *Geschichte des Qorāns*, Dieterischen Buchhandlung, Göttingen 1860.

Poezja okresu islamu to zagadnienia omawiane już w eseju Świącickiego *Literatura arabska*, w *Historii literatury arabskiej* część poświęcona tej kwestii została jednak tak obszernie uzupełniona i przeredagowana, iż można śmiało powiedzieć, że stanowi ona niemal nowy tekst. Autor poszerzył wachlarz przedstawianych sylwetek poetów, a informacje o nich uzupełnił obszernymi notami biograficznymi oraz anegdotami; dodał też wybrane (własnego autorstwa) polskie przekłady ich wierszy pochodzących przede wszystkim z opracowań niemieckich. Poprawił także usterki, które znalazły się w jego poprzedniej pracy, na przykład wspomniane wcześniej błędne informacje dotyczące twórczości Al-Mutanabbiego. Wprawdzie nie przedstawił jeszcze procesów, jakim podlegała poezja arabska, ani nie wskazał czynników, które wywarły wpływ na jej kształt, ujawnił jednak pewne zjawiska istotne w procesie takiego, a nie innego jej rozwoju. Jako przykład posłużyć może chociażby następująca uwaga: „Pod koniec panowania Omajjadów forma Kasydy staroarabskiej przeżyła się zupełnie, gdyż tradycyjna treść jej, związana ściśle z życiem pustyni, już nie licowała z zupełnie innymi stosunkami mieszanej ludności arabsko-perskiej w wielkich miastach”⁸⁶. Na jej treść, jak również na wprowadzenie uporządkowania wywodu bez wątpienia wywarła wpływ niedawno wówczas opublikowana praca Carla Brockelmanna *Geschichte der Arabischen Litteratur*⁸⁷. Bez zmian pozostawił Świącicki natomiast informacje o Abū ‘Alā’ al-Ma‘arrīm oraz cytaty z jego twórczości.

Część *Historii literatury arabskiej* poświęcona arabskiej literaturze andaluzyjskiej oraz literaturze arabskiej powstałej na Sycylii przekazuje literalnie te same treści, co esej *Literatura arabska*. Jedyne nowe elementy to pojawiające się w zakończeniu fragmentu omawiającego arabską literaturę andaluzyjskiej krótkie informacje o Ibn Zaydūnie, Lisān ad-Dīnie Ibn al-Ḥaṭībie czy Ibn Quzmānie, przy czym informacjom tym towarzyszy dopisek, że poezje tego ostatniego twórcy przełożone zostały „przez D. de Gunzburga”⁸⁸. Przywołanie wydanego w roku 1896 tomu autorstwa Davida Günzburga, omawiającego poezję Ibn Quzmāna⁸⁹, po raz kolejny ukazuje, jak doskonałym rozeznaniem w najnowszych wówczas badaniach arabistycznych dysponował Świącicki.

W porównaniu do eseju *Literatura arabska* w *Historii literatury arabskiej* znacznie poszerzony został rozdział o prozie arabskiej, po raz pierwszy wyodrębnionej jako przedmiot omówienia. Nie znajdziemy tu jednak informacji na

⁸⁶ Świącicki, *Historia literatury arabskiej*, s. 179.

⁸⁷ Zob. C. Brockelmann, *Gesichte der Arabischen Litteratur*, t. 1, Emil Felber, Weimar 1898.

⁸⁸ Świącicki, *Historia literatury arabskiej*, s. 223.

⁸⁹ Zob. D. Günzburg, *Le divan d'Ibn Guzman. Texte, traduction, commentaire, enrichi de considérations historiques, philologiques et littéraires sur les poèmes d'Ibn Guzman, sa vie, son temps, sa langue et sa métrique*, S. Calvary & Co., Berlin 1896.

temat prozy adabowej (badania nad nią to domena dwudziestego wieku), a sam Al-Ġāḥiż wspomniany jest jedynie w kontekście rozwoju myśli mu'tazylickiej kilka rozdziałów dalej. Poszerzone zostały natomiast informacje na przykład o maqāmach Al-Hamaḍānīego – do tekstu włączona została próbka jego twórczości w przekładzie z języka niemieckiego. Można też znaleźć wiele detali na temat *Księgi tysiąca i jednej nocy* oraz fragment o sīratach – romansach rycerskich. Jako ciekawostkę można potraktować fakt, że w tej samej części omówiona została twórczość mało znanego szesnastowiecznego sufickiego poety marokańskiego Abū Muḥammada 'Abd ar-Raḥmāna, znanego jako Al-Maḡḍūb, autora popularnych w Maghrebie czterowerszy o tematyce politycznej, moralizatorskiej, mistycznej – wiele z nich w prześmiewczy sposób, w krzywym zwierciadle ukazywało różne aspekty życia. W oparciu o pracę *Les gnomes de Sidi Abd er-Rahman el-Medjedoub*⁹⁰ autorstwa Henry'ego de Castiers'a Świącicki przytacza kilka przekładów wierszy tego poety, ale też błędnie podaje lata jego życia, umieszczając jego działalność w wieku siedemnastym⁹¹. Sam de Castiers zastrzega jednak we wstępie do swojej monografii o Al-Maḡḍūbie, że mniej interesuje go życiorys poety, a znacznie bardziej analiza jego twórczości⁹². Podobnie jak ma to miejsce w eseju *Literatura arabska*, rozdział na temat prozy arabskiej kończy podane bez żadnych zmian omówienie przysłów arabskich.

Jako przejście do prezentacji piśmiennictwa naukowego, omówionego w odrębnych rozdziałach według poszczególnych dziedzin, służą Świącickiemu rozważania poświęcone przekładowi dzieł obcojęzycznych, przede wszystkim greckich, na język arabski oraz wpływowi tych przekładów na rozwój nauki. Choć informacje te pojawiły się już w eseju *Literatura arabska*, tutaj zostały znacznie poszerzone. Warto przytoczyć fragment rozważań samego Świącickiego na temat tego, „co Europa zawdzięcza w dziedzinie cywilizacji Arabom średniowiecznym”⁹³. Píše on: „Podnosić dziś jakiegokolwiek wątpliwości w tym względzie, może ten tylko, komu są zupełnie obce dzieła uczonych arabologów, którzy wykazali pochodzenie każdej prawie cegiełki w gmachu kultury, dźwigniętym przez wyznawców Islamizmu”⁹⁴. To prawdziwa, ale w czasach Świącickiego dość odważna opinia, a bywa, że i dziś kontestowane są osiągnięcia świata arabskiego w średniowieczu.

⁹⁰ Zob. H. de Castiers, *Les gnomes de Sidi Abd er-Rahman el-Medjedoub*, Ernest Leroux, Paris 1896.

⁹¹ W oparciu o pracę de Castiers'a jako datę śmierci poety Świącicki podaje rok 1675, nie zaś 1568 (por. Świącicki, *Historia literatury arabskiej*, s. 234).

⁹² Por. de Castiers, dz. cyt., s. x.

⁹³ Świącicki, *Historia literatury arabskiej*, s. 245.

⁹⁴ Tamże.

Piśmiennictwo naukowe ukazuje Świącicki zgodnie z podziałem na nauki arabskie i niearabskie, przyjętym w arabskiej klasyfikacji. Jego omówienie zaczyna od nauk rodzimych, jakimi są studia filologiczne, przede wszystkim gramatyka i leksykografia, wzorując się na pracy Brockelmanna i przyjętym w niej systemie przypisaniu uczonych do konkretnych dziedzin nauki. Analogicznie jak w przypadku treści dotyczących literatury, zawartość poszczególnych rozdziałów została znacznie poszerzona i uzupełniona, co kontrastuje ze zwięzłym opisem, jaki znajdujemy w *Literaturze arabskiej*. Są też jednak liczne i długie passusy przejęte z tej wcześniejszej pracy. Dobry przykład pogłębienia informacji na temat historiografii arabskiej stanowi fragment obszernie omawiający dzieło Al-Mas‘ūdī’ego – Świącicki najwyraźniej zapoznał się przekładem Barbiera de Meynarda i de Courteille’a. W przypadku piśmiennictwa geograficznego nowością są natomiast informacje o Ibn Fadlānie, Al-Balhīm czy Al-Idrīsīm.

Część poświęcona „sztukom pięknym” uzupełniona została o wskazanie przyczyn wpływów obcych na sztukę arabską; sporo też miejsca zajmuje w niej omówienie sztuki śpiewu i profesji śpiewaków. Rozdział ostatni, podobnie jak w eseju *Literatura arabska*, skupia się na zagadnieniach społeczno-politycznych świata arabskiego osiemnastego i dziewiętnastego wieku. Choć w wielu miejscach powiela zawarte w tej pracy informacje, interesującym dodatkiem jest ciekawa charakterystyka prasy, głównie egipskiej, ukazująca ówczesne nachylenie i profil poszczególnych gazet.

Historię literatury arabskiej kończy obszerna bibliografia obejmująca najważniejsze i najnowsze wówczas pozycje arabistyczne, podzielone tematycznie według omawianych przez autora zagadnień. Wartość dodaną stanowią zamieszczone przy tytułach niektórych opracowań komentarze Świącickiego. Przykładowo informacji o pracy Williama Muira *The Caliphate: Its Rise, Decline and Fall*⁹⁵ towarzyszy następujący opis: „Autor pierwszorzędnym znawcą rzeczy arabskich, wsławiony życiorysem Mahometa, przedstawił w tym dużym tomie (str. 612) wyczerpująco, barwnie i źródłowo historię powstania, obniżania się i upadku potęgi kalifów, poczynając od Mahometa aż po koniec dynastii Abbasydów. Czytanie książki, podzielonej na 75 rozdziałów, ułatwią bardzo streszczenia na marginesach. Wydanie piękne – dwie mapy”⁹⁶. Jedyłą polskojęzyczną pozycją, którą przywołuje Świącicki, jest praca polskiego przyrodnika i matematyka Leona Wituskiego *O życiu i dziele optycznym Vitellona*⁹⁷. Zarówno komentarze, niekiedy krytyczne, oraz dobór publikacji świad-

⁹⁵ Zob. W. M u i r, *The Caliphate: Its Rise, Decline and Fall*, The Religious Tract Society, Oxford 1891.

⁹⁶ Ś w i a c i c k i, *Historia literatury arabskiej*, s. 407.

⁹⁷ Zob. L. W i t u s k i, *O życiu i dziele optycznym Vitellona*, nakładem autora, Poznań 1870.

czą o doskonałym rozeznaniu Świąćickiego w stanie badań nad rozmaitymi problemami świata arabskiego. Nie był on specjalistą, nie prowadził badań na materiale źródłowym, ale jego wykształcenie humanistyczne, znajomość języków obcych, zapewne ogromna pracowitość, a przede wszystkim zacięcie badacza i odwaga ujawniająca się w wytyczaniu nowych wzorców pracy naukowej, a także otwartość umysłu na „egzotykę” sprawiły, że *Historia literatury arabskiej* okazała się wówczas jednym z obszerniejszych całościowych opracowań na temat średniowiecznego piśmiennictwa arabskiego i wybranych zagadnień kulturowych obszaru tego języka. Dzięki temu zyskała walor solidnego podręcznika do literatury arabskiej dla studentów, oferującego też wprowadzenie do kultury tego języka. Dopiero w dwa lata później, w roku 1903, ukazała się praca Clémenta Huarta⁹⁸, a w 1907 Reynolda A. Nicholsona⁹⁹ – zakres tematyczny obu tych dzieł porównywalny był z zakresem *Historii literatury arabskiej* Świąćickiego, ale ponieważ pisane były one przez specjalistów, dostarczały również wyjaśnienia procesów zachodzących w literaturze, społeczeństwie i historii. Rodzi się zatem uzasadnione pytanie, jak szeroki był odbiór pracy Świąćickiego wśród studentów, ocena zakresu jej poczytności wśród szerokiej grupy czytelników wydaje się bowiem dzisiaj niemożliwa.

*

W roku 1919 profesor Tadeusz Kowalski objął pierwszą w niepodległej Polsce katedrę języków orientalnych na Uniwersytecie Jagiellońskim. Dwa lata później powołano do życia Seminarium Filologii Orientalnej, pierwszą jednostkę naukowo-badawczą zajmującą się studiami nad Wschodem – to właśnie pierwsi studenci Kowalskiego byli potencjalnymi odbiorcami historii piśmiennictwa arabskiego w jej przekazie, który opracował Świąćicki. Trzeba jednak pamiętać, że ówczesny program studiów, obok nauki języków orientalnych (arabskiego, tureckiego i perskiego), obejmował wykłady, których tematyka skupiała się przede wszystkim na problemach badawczych podejmowanych przez wykładowcę, w tym wypadku Tadeusza Kowalskiego, praca Świąćickiego pełnić więc mogła jedynie funkcję komplementarną. W bibliotece Instytutu Orientalistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, jednostce kontynuującej działalność Seminarium¹⁰⁰, która przejęła również jego księgozbiór,

⁹⁸ Zob. C. H u a r t, *A History of Arabic Literature*, Appleton and Company, New York 1903.

⁹⁹ Zob. R. A. N i c h o l s o n, *A Literary History of the Arabs*, Charles Scribner's Sons, New York, 1907.

¹⁰⁰ Seminarium Filologii Orientalnej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego zostało w roku 1972 przekształcone w Instytut Filologii Orientalnej, a w roku 2011 nazwę tę zmieniło na Instytut Orientalistyki.

dostępne są cztery egzemplarze *Historii literatury arabskiej* Świącieckiego. Większość z nich to dary. Pierwszy trafił do biblioteki w roku 1959, a kolejny w 1972 jako dar z księgozbioru profesora Kowalskiego¹⁰¹. Jeśli zatem pierwsi, międzywojenni studenci czytali pracę Świącieckiego, to albo pożyczoną z prywatnej kolekcji profesora albo z ich własnej biblioteki. Po drugiej wojnie światowej, kiedy zintensyfikowano badania w szczególności nad prozą arabską, okazało się, że podręcznik Świącieckiego wymaga uzupełnień i z tego względu nie włączano go do listy lektur, a w końcu całkiem o nim zapomniano. Dzisiaj stanowi jedynie pamiątkę, oddającą niczym w soczewce stan badań arabistycznych końca dziewiętnastego wieku.

BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAPHY

- Ahlwardt, Wilhelm. *Bemerkungen über die Aechtheit der alten arabischen Gedichte mit besonderer Beziehung auf die sechs Dichter; nebst Beiträgen zum richtigen Verständnisse Ennābiga's und 'Alqama's*. Greifswald: L. Bamberg, 1872.
- Ahlwardt, Wilhelm. *Über Poesie und Poetik der Araber*. Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1856.
- Arnold, Friedrich A., ed. *Septem Mo'allakāt Carmina antiquissima Arabum*. Lipsia: Sumptibus F.C.G. Vogelii, 1850.
- Atallah, Mariette. "Early Arabic Printing in Europe: A Selection of books (1514-1694)." *MELA Notes*, no. 91 (2018): 43–67.
- de Bardi, Filipo. *Storia della letteratura araba sotto il califfato*. Vols. 1–2. Firenze: Felice le Monnier, 1846.
- Bąbiak, Grzegorz P., ed. *Szkola rozumu i charakteru: Szkoła Główna Warszawska (1862-69); Materiały do dziejów*. Warszawa: Elipsa, 2019.
- Bielawski, Józef. *Historia literatury arabskiej: Zarys*. Wrocław: Ossolineum, 1968.
- Bielawski, Józef. *Klasyczna literatura arabska*. Warszawa: Dialog, 1995.
- Brockelmann, Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur*. Vol. 1. Weimar: Emil Felber, 1898.
- de Castiers, Henry. *Les gnomes de Sidi Abd er-Rahman el-Medjedoub*. Paris: Ernest Leroux, 1896.
- Dozy, Reinhart. *Catalogus Codicum Orientalium Bibliothecae Academiae Lugduno Batavae*. Vol. 2. Lugdunum Batavorum: Brill, 1851.
- Florkowska-Francić, Halina. *Między Lozanną, Fryburgiem i Vevey: Z dziejów polskich organizacji w Szwajcarii w latach 1914-1917*. Kraków: Nomos, 1997.
- Freytag, Georg W., ed. *Arabum proverbialia sententiaeque proverbialia*. Translated by Georg W. Freytag. Bonnae ad Rhenum: Fr. P. Lechnerri, 1843.

¹⁰¹ Dziękuję pani dr Urszuli Lewickiej-Rajewskiej za informacje dotyczące danych o historii darów dla biblioteki Instytutu Orientalistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Giustiuniani, Agostino. *Psalterium Hebraeum, Graecum, Arabicum, et Chaldaicum*. Genova: Pietro Paolo Porro, 1516.
- Grabowski, Edward. "Literatura kościelno-chrześcijańska i germańsko-pogańska." In *Dzieje literatury średniowiecznej*. Edited by Ignacy Radliński, Edward Grabowski, and Julian Adolf Świącicki. Warszawa: S. Lewental, 1883.
- Freytag, Georg Guil., ed. *Hamasa carmina cum Tebrisii scholiis integris primum edidit, indicibus instruxit, versione Latina et commentario illustravit*. Bonna: Officina Lechneri, 1828.
- de Gayangos, Pascual. "The Translator's Preface." In *Mohammedan Dynasties in Spain, Extracted from the Nafhu-t-tib min ghosni-l-Andalusi-r-rattib wa tārīkh Lisānu-d-Dīn Ibn-i-Khatīb by Ahmed ibn Mohammed al-Makkarī*. Vol. 1. London: The Oriental Translation Fund, 1840.
- Günzburg, David. *Le divan d'Ibn Guzman: Texte, traduction, commentaire, enrichi de considérations, historiques, philologiques et littéraires sur les poèmes d'Ibn Guzman, sa vie, son temps, sa langue et sa métrique*. Berlin: S. Calvary & Co., 1896.
- Hamāsa oder die ältesten arabischen Volkslieder gesammelt von Abu Temmām*. Translated by Friedrich Rückert. Vols. 1–2. Stuttgart: Samuel Gottlieb Liesching, 1846.
- Hammer-Purgstall, Joseph. *Literaturgeschichte der Araber von ihrem Beginne bis zu Ende des zwölften Jahrhunderts der Hidschret*. Vols. 1–7. Wien: Hof-und Staatsdruckerei, 1850–1856.
- Huart, Clément. *A History of Arabic Literature*. New York: Appleton and Company, 1903.
- Ibn Haukal, Abu'l-Kāsim. *Viae et regna: Descriptio ditionis Moslemicae*. Edited by Michael Jan de Goeje. Lugdunum Batavorum: Brill, 1873.
- Kitāb ṣalāt as-sawā'ī*. Fano: n.p., 1514.
- Journal Asiatique*. Peeters Online Journals. <https://poj.peeters-leuven.be/content.php?url=journal.php&code=JA>.
- Journal of the Royal Asiatic Society*. Cambridge University Press: Cambridge Core. <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-the-royal-asiatic-society>.
- Lane, Edward W., ed. *The Thousand and One Nights Commonly Called in England The Arabian Nights' Entertainments*. Vols. 1–3. Translated by Edward W. Lane. London: John Murray, 1838–1841.
- Lamairesse, Eugène, and Gaston Dujarric. *Vie de Mahomet après la tradition*. Paris: J. Maisonneuve, 1897.
- Lope de Vega, Feliks Carpio. *Komedye wybrane*. Translated by Julian Adolf Świącicki. Warszawa: S. Lewental, 1881.
- Lyall, Charles J. "Preface." In *The Mufaḍḍaliyyāt: An Anthology of Ancient Arabian Odes Composed by al-Mufaḍḍal Son of Muḥammad*. Edited by Charles J. Lyall. Oxford: The Clarendon Press, 1921.
- Lyall, Charles J., ed. *The Mufaḍḍaliyyāt: An Anthology of Ancient Arabian Odes Composed by al-Mufaḍḍal Son of Muḥammad*. Oxford: The Clarendon Press, 1921.

- Łapicz, Czesław. "Niezwyczajne losy pierwszego drukowanego przekładu Koranu na język polski." *Poznańskie Studia Polonistyczne* 20, no. 2 (2013): 129–43.
- MacGuckin de Slane, William. *Le diwan d'Amro'lkais*. Paris: Imprimerie Royal, 1837.
- Maçoudi. *Les prairies d'or: Texte et traduction*. Translated by Charles Barbier de Meynard, and Pavet de Courteille. Vols. 1–9. Paris: L'Imprimerie Impériale, 1861–1877.
- Majewski, Jerzy, S. "Historyk literatury za wszelką cenę oryginalny." *Gazeta Wyborcza*, March 26, 2010. wyborcza.pl, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,95190,7703209,historyk-literatury-za-wszelka-cene-oryginalny.html>.
- Manassewitsch, Boris. *Lehrbuch die Arabische Sprache Durch Selbstunterricht schnell und leicht zu erlernen*. Wien und Leipzig: A. Hartleben, 1889.
- Marzolph, Ulrich; and Richard van Leeuwen. *The Arabian Nights Encyclopedia*. Vol. 1. Santa Barbara, Denver and Oxford: ABC-Clio, 2004.
- Muir, William. *The Caliphate: Its Rise, Decline and Fall*. Oxford: The Religious Tract Society, 1891.
- Les Mille et une Nuits*. Vols. 1–12. Translated by Antoine Galland. Paris and Lyon: la Veuve Claude Barbin, la Boutique de Claude Barbin, chez la veuve Ricoeur, Florentin Delaulne and Briasson, 1704–1717.
- Nicholson, Reynold A. *A Literary History of the Arabs*. New York: Charles Scribner's Sons, 1907.
- Nöldeke, Theodor. *Beiträge zur Kenntniss der Poesie der alten Araber*. Hannover: Carl Rümpler, 1864.
- Nöldeke, Theodor. *Geschichte des Qorāns*, Göttingen: Dieterischen Buchhandlung, 1860.
- Polski Słownik Biograficzny*, s.v. "Święcicki Julian Adolf" (by Maria Obrusznik-Parzycka). Vol. 51. Part 3. Warszawa and Kraków: Instytut Historii PAN and Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Societas Vistulana, 2017.
- Renan, Ernest. *Mélanges d'histoire et de voyages*. Paris: Calmann Lévy, 1878.
- Radliński, Ignacy. "Początki nowej ery." In *Dzieje literatury średniowiecznej*. Edited by Ignacy Radliński, Edward Grabowski, and Julian Adolf Święcicki. Warszawa: S. Lewental, 1883.
- Ribera, Julián. *Historia de la mūsica árabe medieval y su influencia en la española*. Madrid: Volvnad S.A., 1927.
- Rogowicz, Wacław. *Warszawa wydarta niepamięci*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1956.
- Rückert, Friedrich. *Die Verwandlungen des Abu Seid von Serug oder die Makamen des Hariri*. Stuttgart: Cotta, 1864.
- de Sacy, Silvestre. *Chrestomathie arabe, ou, Extraits de divers écrivains arabes, tant en prose qu'en vers, avec une traduction française et des notes, à l'usage des élèves de l'École royale et spéciale des langues orientales vivantes*. Paris: L'Imprimerie Royale, 1827.

- de Sacy, Silvestre. "Mémoire sur les principales compilations de Macâmât ou compositions rythmiques mêlées de prose et de vers, qui ont paru en arabe." In *Mémoires de l'Institut royal de France*. Vol. 2. Paris: Baudouin, 1806.
- Sarnecki, Zygmunt. Correspondence. Biblioteka Jagiellońska. Catalogue no. 6717 III. Files 306, 307, and 308.
- von Schack, Adolf F. *Poesie und Kunst der Araber in Spanien und Sicilien*. Vols. 1–2. Stuttgart: Wilhelm Hertz, 1877.
- Schiller-Walicka, Joanna. "Cesarski Uniwersytet Warszawski: Między edukacją a polityką, 1869-1917." In *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1816-1915*. Edited by Tomasz Kizwalter et al. Warszawa: Wydawnictwa UW, 2016.
- Spis wykładów w Szkole Głównej Warszawskiej w letnim półroczu roku naukowego 1863/64 się odbywających*. Warszawa: Szkoła Główna Warszawska, 1864.
- Święcicki, Julian Adolf. *Historia literatury arabskiej*. Warszawa: Drukarnia A.T. Jezierskiego, 1901.
- Święcicki, Julian Adolf. *Historia literatury babilońsko-assyryjskiej i egipskiej*. Warszawa: Drukarnia A.T. Jezierskiego, 1901.
- Święcicki, Julian Adolf. *Historia literatury chińskiej i japońskiej*. Warszawa: Drukarnia A.T. Jezierskiego, 1901.
- Święcicki, Julian Adolf. *Historia literatury indyjskiej*. Warszawa: Drukarnia A.T. Jezierskiego, 1902.
- Święcicki, Julian Adolf. *Historia literatury perskiej*. Part 1. Warszawa: Drukarnia A.T. Jezierskiego, 1902.
- Święcicki, Julian Adolf. *Historia literatury perskiej*. Part 2. Warszawa: Drukarnia A.T. Jezierskiego, 1902.
- Święcicki, Julian Adolf. *Historia literatury żydowskiej*. Vol. 1. Part 1. Warszawa: Drukarnia A.T. Jezierskiego, 1903.
- Święcicki, Julian Adolf. *Historia literatury żydowskiej*. Vol. 1. Part 2. Warszawa: Drukarnia A.T. Jezierskiego, 1903.
- Święcicki, Julian Adolf. *Historia literatury żydowskiej*. Vol. 2. Part 1. Warszawa: Drukarnia A.T. Jezierskiego, 1903.
- Święcicki, Julian Adolf. *Historia literatury żydowskiej*. Vol. 2. Part 2. Warszawa: Drukarnia A.T. Jezierskiego, 1903.
- Święcicki, Julian Adolf. *Literatura arabska*. Kraków: Miniatura, 2004.
- Święcicki, Julian Adolf. "Literatura arabska." In *Dzieje literatury średniowiecznej*. Edited by Ignacy Radliński, Edward Grabowski, Julian Adolf Święcicki. Warszawa: S. Lewental, 1883.
- Święcicki, Julian Adolf. "Literatura chińska." In *Dzieje literatury starożytnej*. Edited by Julian Adolf Święcicki, Teofil Krasnosielski, Kazimierz Kaszewski, and Florian Łagowski. Warszawa: S. Lewental, 1880.
- Święcicki, Julian Adolf. *Literatura francuska*. In: *Dzieje literatury nowożytnej: Okres drugi; Czasy reakcji i pseudo-klasycyzmu*. Edited by Edward Porębowicz, Julian Adolf Święcicki, and Feliks Jezierski. Warszawa: S. Lewental, 1893.

- Święcicki, Julian Adolf. "Literatura francuzka XVI wieku." In *Dzieje literatury nowożytnej: Okres pierwszy; Czasy humanizmu i reformacyi*. Edited by Edward Porębowicz and Julian Adolf Święcicki. Warszawa: S. Lewental, 1890.
- Święcicki, Julian Adolf. "Literatura hiszpańska wieku złotego." In *Dzieje literatury nowożytnej: Okres pierwszy; Czasy humanizmu i reformacyi*. Edited by Edward Porębowicz and Julian Adolf Święcicki. Warszawa: S. Lewental, 1890.
- Święcicki, Julian Adolf. "Literatura perska." In *Dzieje literatury średniowiecznej*. Edited by Ignacy Radliński, Edward Grabowski, and Julian Adolf Święcicki, Warszawa, S. Lewental, 1883.
- Święcicki, Julian Adolf, ed. *O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (studium literackie)*. Warszawa: Wydanie Redakcyi Biblioteki Warszawskiej, 1878.
- Święcicki, Julian Adolf. *Weterani 1863 r. – Narodowi!* Warszawa: Skład Główny u Gebethnera i Wolffa, 1920.
- Święcicki, Julian Adolf. "Współcześni powieściopisarze hiszpańscy." *Świat: Dwutygodnik Ilustrowany*, no. 1 (1888): 39–41.
- Tausend und eine Nacht: Arabische Erzählungen*. Translated by Gustav Weil. Vols. 1–4. Stuttgart and Pforzheim: Verlag der Klassiker, 1838–1841.
- Tysiąc nocy i jedna*. Vols. 1–12. Warszawa: Gröll, 1767–1775.
- Tütken, Johannes. *Privatdozenten im Schatten der Georgia Augusta: Zur älteren Privatdozentur (1734 bis 1831)*. Vol. 2. *Biographische Materialien zu den Privatdozenten des Sommersemesters 1812*. Göttingen: Universitätsverlag, 2005.
- Wikipedia(s.v.Kategoria:Absolwenci i studenci Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego). https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Kategoria:Absolwenci_i_studenci_Cesarskiego_Uniwersytetu_Warszawskiego&pagefrom=Lipsztat%2C+Jakub%0AJakub+Lipsztat#mw-pages.
- Wituski, Leon. *O życiu i dziele optycznym Vitellona*. Poznań: Leon Wituski, 1870.
- Wolff, Philipp. *Muallakat: Die Sieben Preisgedichte der Araber ins Deutsche übertragen*. Rotweil: Adolf Degginger, 1857.
- Wüstenfeld, Ferdinand. *Die Geschichtschreiber der Araber und ihre Werke*. Göttingen: Dieterch'sche Verlags-Buchhandlung, 1882.
- Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*. Verlag Harrassowitz. https://www.harrassowitz-verlag.de/zeitschrift_375.ahtml.

ABSTRAKT / ABSTRACT

Barbara OSTAFIN – Pracowitość – pasja – odwaga. O zapomnianych pracach arabi-
stycznych Juliana Adolfa Święcickiego

DOI 10.12887/38-2025-4-152-17

Julian Adolf Święcicki (zm. 1932) to postać w historii literatury polskiej niemal całkiem zapomniana. Był prawdziwym patriotą – uczestnikiem powstania styczniowego i organizatorem pomocy dla ofiar pierwszej wojny światowej,

ale zarazem również literatem (choć jego prace nie przetrwały próby czasu), przyjacielem Henryka Sienkiewicza i Bolesława Prusa, znajomym Teofila Lenartowicza, a także autorem szeregu prac na temat historii literatur obcych. Jego zainteresowania, obok jego własnej twórczości literackiej – skupiały się na dwóch odległych zakresach tematycznych: szeroko pojmowanej literaturze romańskiej oraz literaturach orientalnych. W niniejszym artykule omówione są trzy prace Świąćickiego poświęcone literaturze arabskiej, podjęta zostaje próba ich oceny, zakresu i prawdopodobny zasięgu. Na arabistyczne prace Świąćickiego trzeba patrzeć z perspektywy ich wartości naukowej i pionierskiej, były to bowiem pierwsze w piśmiennictwie polskim kompleksowe historie literatury arabskiej. Świąćicki nie znał języka arabskiego, ale jego humanistyczne wykształcenie, znajomość języków obcych, pracowitość, odwaga myślenia niestandardowego, a nade wszystko jego doskonała znajomość ówczesnego stanu badań na temat literatury i kultury arabskiej oraz historii świata arabskiego sprawiły, że zaproponował do dziś aktualny dla czytelnika polskiego wzorzec opisu literatury arabskiej.

Słowa kluczowe: Julian Adolf Świąćicki, historia literatury arabskiej, poezja arabska, Orient

Kontakt: Katedra Arabistyki, Instytut Orientalistyki, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Jagielloński, Al. Mickiewicza 9, 31-120 Kraków

E-mail: barbara.ostafin@uj.edu.pl

<https://arabistyka.io.filg.uj.edu.pl/kadra>

ORCID 0000-0001-8660-4208

Barbara OSTAFIN, Diligence—Passion—Courage: On Julian Adolf Świąćicki's Forgotten Works on the Arab World

DOI 10.12887/38-2025-4-152-17

Julian Adolf Świąćicki († 1932), a figure almost entirely forgotten in the history of Polish literature, was a true patriot: he fought in the January Uprising of 1863, and later organized relief aid for the victims of World War I. He was also a writer, although his works did not withstand the test of time. He was friends with Henryk Sienkiewicz and Bolesław Prus, and an acquaintance of Teofil Lenartowicz. He authored a number of works on the history of foreign literatures. Side by side with pursuing his literary activity, he focused his interests on two separate thematic areas: broadly conceived Francophone literature and Oriental literatures. This article discusses three of Świąćicki's works on Arabic literature, evaluates them, and attempts to determine their scope and possible reach. Świąćicki's Arabist works should be viewed from the perspective of their scholarly and pioneering value, as they were the first comprehensive histories of Arabic literature written in Polish. Although Świąćicki did not know Arabic, his humanistic education combined with a command of foreign languages, diligence, courage in unconventional thinking, and, above all, an excellent fa-

miliarity with the most up-to-date publications of his time on Arabic literature, culture, and the history of the Arab world, enabled him to propose a model for presenting Arabic literature to Polish readers that remains relevant to this day.

Keywords: Julian Adolf Świącicki, history of Arabic literature, Arabic poetry, Orient

Contact: Department of Arabic Studies, Institute of Oriental Studies, Faculty of Philology, Jagiellonian University, Al. Mickiewicza 9, 31-120 Cracow, Poland

E-mail: barbara.ostafin@uj.edu.pl

<https://arabistyka.io.filg.uj.edu.pl/kadra>

ORCID 0000-0001-8660-4208